

ÉRIC VUILLARD

Ordinea de zi

PREMIUL GONCOURT 2017

ÉRIC VUILLARD

Ordinea de zi

Traducere din limba franceză

MONA APA

LITERA

București

2018

virtual-project.eu

Éric Vuillard, născut în 1968 la Lyon, este un scriitor și cineast francez. A regizat două filme, *L'homme qui marche* și *Mateo Falcone*. Este autorul romanului *Conquistadors* (2009), recompensat cu Grand prix littéraire du Web – mențiunea specială a juriului 2009 și cu premiul Ignatius J. Reilly 2010. A primit premiul Franz-Hessel 2012 și premiul Valery-Larbaud 2013 pentru volumele *La bataille d'Occident* (2012) și *Cengo* (2012) și, de asemenea, premiul Joseph-Kessel 2015 pentru *Tristesse de la terre* (2014) și premiul Alexandre Viallate pentru *14 juillet* (2014). Cea mai nouă carte a sa, *Ordinea de zi (L'ordre du jour*, 2017), a fost recompensată cu premiul Goncourt 2017.

pentru Laurent Évrard

O REUNIUNE SECRETĂ

Soarele este un astru rece. Inima lui – niște spini de gheață. Lumina lui – necruțătoare. În februarie, copacii mor, și râul încremenește, ca și cum sursa lui n-ar mai vărsa apă, iar marea n-ar mai putea s-o înghită. Timpul stă în loc. Dimineața, niciun zgomot, niciun tril, nimic. Apoi, un automobil, și încă unul, și deodată, pași, siluete nevăzute. Gongul a bătut de trei ori, însă cortina nu s-a ridicat.

Suntem într-o zi de luni. Iar orașul freamătă în spatele vălului său de ceață. Ca în toate celelalte zile, oamenii se duc la muncă, iau tramvaiul, autobuzul, se strecoară la metrou, apoi ies din nou în frigul năprasnic. Însă anul acela, data de 20 februarie nu era una obișnuită. Și totuși, cei mai mulți își petrecură dimineața trudind, cufundați în marea minciună cuviincioasă a muncii, cu gesturile acelea mărunte în care se concentrează un adevăr tacit, convenabil, și unde întreaga epopee a existenței noastre se rezumă la o pantomimă silitoare. Astfel se scurgea ziua, liniștită, normală. Și în timp ce fiecare făcea naveta între casă și uzină, între piață și curtea micuță unde se atârnav rufele la uscat, apoi, seara, între birou și crâșmă, pentru a se întoarce într-un final acasă, în timpul acesta, departe de munca decentă, departe de viața de familie, pe malul râului Spree, niște domni coborau din mașini în fața unui palat. Portierele le fură deschise servil, iar domnii coborâră din berlinele mari, negre, și defilară unul după altul pe sub coloanele masive din gresie.

Erau douăzeci și patru, lângă copacii uscați de pe malul râului, douăzeci și patru de paltoane negre, maronii sau de culoarea coniacului, douăzeci și patru de perechi de umeri vătuiți, douăzeci și patru de costume *trois-pièces* și același număr de pantaloni cu pense și tiv lat. Umbrele intrară în spațiosul vestibul al palatului care-l găzduia pe președintele Adunării Naționale; curând însă, nu aveau să mai existe nici Adunarea Națională, nici președintele și, peste câțiva ani, nu avea să mai existe nici măcar sediul Parlamentului, ci doar un morman de ruine fumegânde.

Deocamdată, douăzeci și patru de plării de fetru sunt scoase, descoperind douăzeci și patru de capete pleșuve sau încoronate de păr alb. Bărbații își strâng mâinile cu demnitate, înainte de a-și face intrarea în scenă. Venerabilii patricieni sunt acolo, în vestibulul spațios; schimbă remarci șugubețe, respectabile; parcă am asista la începutul un pic cam afectat al unui garden-party.

Cele douăzeci și patru de siluete trecură conștiincios de un prim șir de trepte, apoi urcară pas cu pas scara principală, oprindu-se din când în când, ca să nu-și

obosească inimile bătrâne, și, înclеștându-și mâinile pe bara din cupru, își continuară ascensiunea, cu ochii pe jumătate închiși, fără să admire nici balustrada elegantă, nici boltele, ca și cum ar fi pășit pe un covor invizibil de frunze moarte. Fură îndrumați spre antreul îngust, apoi la dreapta și, de acolo, după câțiva pași pe pardoseala în tablă de șah, urcară cele treizeci de trepte care duceau la al doilea etaj. Nu știu cine se afla în fruntea grupului, și în fond nici nu contează, întrucât cei douăzeci și patru trebuie să fi făcut cu toții același lucru, să fi urmat același drum, s-o fi luat la dreapta, înconjurând casa scării și, într-un final, la stânga, pentru a pătrunde, pe ușile batante larg deschise, în salon.

Literatura permite orice, așa se spune. Aș putea, așadar, să-i fac să se învârtă la nesfârșit pe scările lui Penrose¹, iar ei n-ar mai putea nici să urce, nici să coboare, le-ar face pe amândouă la nesfârșit, în același timp. Și, de fapt, cam acesta este efectul pe care ni-l produc cărțile. Timpul cuvintelor, compact sau lichid, impenetrabil sau stufos, dens, extins, granulos, încremenește mișcarea, siderează. Personajele noastre sunt pentru totdeauna în interiorul palatului, ca într-un castel vrăjit. Iată-i încă de la intrare străfulgerați, împietriți, înghețați. Ușile sunt în același timp deschise și închise, impostele vechi sunt smulse, distruse sau revopsite. Casa scării strălucește, dar e pustie, lustrul scânteiază, dar e mort. Suntem totodată pretutindeni în timp. Astfel, Albert Vögler urcă scările până la primul palier și, ajuns acolo, își duse mâna la gulerul fals, asudat, chiar plin de broboane de sudoare, simțind o ușoară amețală. Sub lustra venețiană aurită care luminează treptele, își netezește vesta, desface un nasture, trage în jos de gulerul fals. Poate că Gustav Krupp se opri și el pe palier și-i adresă niște cuvinte de compasiune lui Albert, o mică apoftegmă despre bătrânețe, scurtă, în semn de solidaritate. Gustav își relua apoi drumul, iar Albert mai rămase preț de câteva clipe, singur sub lustră, un uriaș bulb aurit având în mijloc o sferă enormă de lumină.

În cele din urmă, intrară în micul salon. Wolf-Dietrich, secretarul particular al lui Carl von Siemens, poposi pentru un moment în dreptul ușii din sticlă, lăsându-și privirea să zăbovească asupra stratului subțire de promoroacă ce acoperea balconul. El evadează, preț de o clipă, din mijlocul mașinațiunilor lumii, hoinărind printre fulgii pufoși de zăpadă. Și în vreme ce toți ceilalți pălăvrăgesc și trag din trabucurile Montecristo, sporovăind despre nuanța crem sau maronie a capei, preferând care savoarea fină, care gustul condimentat, cu toții adepți ai diametrelor enorme, cât un os de berbecuț, în timp ce-și pipăie cu un aer distrat inelele din aur fin, el, Wolf-Dietrich, visează în dreptul ferestrei, se strecoară printre crengile goale și plutește către Spree.

La câțiva pași, admirând figurinele delicate din ipsos care împodobesc tavanul,

---

¹ Obiect imposibil sub forma unei scări, conceput de geneticianul britanic Lionel Penrose în 1958 (n. Red.)

Wilhelm von Opel își ridică și apoi își coboară ochelarii rotunzi și groși. Unul dintre acei indivizi ale căror familii s-au avântat spre noi din negura timpului, începând cu micul proprietar de pământuri din parohia Braubach și avansând din rang în rang grație micilor proprietăți funciare, robelor și fasciilor, mai întâi ca magistrați, apoi ca primari, până în clipa în care Adam – ieșit din măruntaiele indescifrabile ale mamei sale, deprinzând apoi toate tainele lăcătușeriei – a conceput o minunată mașină de cusut care a reprezentat începutul veritabil al gloriei lor. El însă n-a inventat propriu-zis nimic. S-a angajat la un fabricant, a observat procesul fără să iasă neapărat în evidență, apoi a mai îmbunătățit modelele pe ici, pe colo. S-a însurat cu Sophie Scheller, care i-a adus o zestre considerabilă, și și-a botezat prima mașină de cusut după soția sa. De atunci, producția a tot sporit. A mai fost nevoie de câțiva ani pentru ca mașina de cusut să intre în folosința curentă, să se înscrie pe curba temporală și să fie adoptată ca un lucru firesc. Adevărații săi inventatori sosiseră prea devreme. Odată asigurat succesul mașinilor sale de cusut, Adam Opel s-a apucat de velocipede. Dar, într-o noapte, un glas straniu s-a furișat pe ușa întredeschisă; lui Adam, însăși inima din piept i-a părut dintr-odată rece, atât de rece. Acum nu mai era vorba despre inventatorii mașinii de cusut care-i solicitau redevențe, nici despre muncitorii care își reclamau partea lor de beneficii, era Dumnezeu însuși care-i revendica sufletul; trebuia să-l cedeze.

Însă întreprinderile nu mor precum oamenii. Sunt entități mistice care nu pier niciodată. Marca Opel a continuat să vândă biciclete, apoi automobile. La moartea fondatorului său, firma însuma deja o mie cinci sute de angajați. Și a continuat să crească. O întreprindere e ca un om căruia tot sângele i se urcă la cap. Se spune că aceea este o persoană morală². Viețile acestor oameni durează mult mai mult decât ale noastre. Așadar, în aceasta zi de 20 februarie, în care Wilhelm meditează în micul salon al palatului constituind reședința președintelui Reichstagului, compania Opel e deja o bătrână doamnă. Astăzi, ea nu mai este altceva decât un imperiu în interiorul unui imperiu și nu mai are decât o legătură foarte îndepărtată cu mașinile de cusut ale bătrânului Adam. Iar dacă este o bătrână doamnă foarte bogată, compania Opel este totodată atât de bătrână, încât nici n-o mai remarcăm, face deja parte din peisaj. În momentul de față, compania Opel este mai bătrână decât numeroase state, mai bătrână decât Libanul, mai bătrână decât însăși Germania, mai bătrână decât majoritatea statelor africane, mai bătrână decât Bhutanul, unde zeii s-au dus totuși să se piardă printre nori.

---

² În limba franceză, *personne morale* este echivalentul persoanei juridice din română, (n. Red.)

MĂȘTILE

Am putea astfel să ne apropiem, rînd pe rînd, de fiecare din cei douăzeci și patru de domni care intră în palat, să le atingem ușor gulerele evazate, nodurile lejere ale cravatelor, să ne pierdem pentru o clipă în freamătul mustăților lor, să ne lăsăm hipnotizați de imprimeurile vărgate ale vestoanelor, să plonjăm în ochii lor triști, și acolo, în miezul florii galbene și înțepătoare de arnică, am găsit aceeași ușiță; am trage de cordonul soneriei și ne-am întoarce din nou în timp, avînd dreptul la aceeași succesiune de manevre, de mariaje reușite, de operațiuni îndoielnice – povestea monotonă a faptelor lor de glorie.

În această zi de 20 februarie, Wilhelm von Opel, fiul lui Adam, s-a curățat pentru totdeauna de negrul de sub unghii, a lăsat deoparte velocipedul, a uitat de mașina de cusut și a alăturat numelui său o particulă ce rezumă întreaga saga a familiei. De la înălțimea celor șazeci și doi de ani ai săi, tușește discret și se uită la ceas. Aruncă o privire în jur, țuguind din buze. Hjalmar Schacht s-a descurcat bine – în curînd va fi numit director al Reichsbank și ministru al Economiei. În jurul mesei s-au reunit Gustav Krupp, Albert Vögler, Günther Quandt, Friedrich Flick, Ernst Tengelmann, Fritz Springorum, August Rosterg, Ernst Brandi, Karl Büren, Günther Heubel, Georg von Schnitzler, Hugo Stinnes Jr., Eduard Schulte, Ludwig von Winterfeld, Wolf-Dietrich von Witzleben, Wolfgang Reuter, August Diehn, Erich Fickler, Hans von Loewenstein zu Loewenstein, Ludwig Grauert, Kurt Schmitt, August von Finck și dr. Stein. Ne aflăm în paradisul industriei și finanțelor. Acum, domnii sunt tăcuți, liniștiți și cam plictisiți de așteptarea care durează deja de douăzeci de minute; fumul gros al trabucurilor le înțepă ochii.

Ca într-un soi de reculegere, câteva umbre se opresc în fața oglinzi și-și aranjează nodul cravatei; încep să se acomodeze cu micul salon. Undeva, într-una dintre cele patru cărți de arhitectură ale sale, Palladio definește salonul în termeni destul de vagi, ca fiind o cameră de recepție, o scenă pe care se joacă vodevilurile existenței noastre; iar în celebra vilă Godi Malinverni, din sala Olimpului, unde zeii goi se hârjonesc printre ceea ce par a fi niște ruine, și din sala lui Venus, unde un copil și un paj se furișează pe o ușă falsă, pictată, ajungi în salonul central, unde găsești, într-un cartuș plasat deasupra intrării, sfârșitul unei rugăciuni: „Și izbăvește-ne de cel rău”. Dar în palatul președintelui Adunării Naționale, unde avea loc mica noastră recepție, în zadar ai fi căutat o astfel de inscripție; nu era pe ordinea de zi.

Sub tavanul înalt, câteva minute se scurseră încet. Bărbații schimbau între ei zâmbete. Își deschideau servietele din piele. Schacht își scotea din când în când

ochelarii subțiri și se scărpina la nas, trecându-și limba peste buze. Invitații stăteau cuminiți în jurul mesei, ținându-și ușa cu ochii lor mici, de crustaceu. Între două strănuturi mai șușoteau câte ceva. Cineva desfăcuse o batistă, în tăcerea aceea se auzi fornăitul nărilor, apoi respectivul își relua postura demnă, așteptând răbdător ca întrunirea să înceapă. Iar invitați nu se aflau la prima întrunire, cu toții făceau parte din consilii de administrație sau de supraveghere, cu toții erau membri ai vreunei asociații patronale. Fără a mai pune la socoteală sinistrele reuniuni de familie ale acestui patriarhat auster și plictisitor.

Aflat pe primul rând, Gustav Krupp își trece mână peste fața rubicondă, tușește conștiincios în batistă, îl supără o răceală. Odată cu vârsta, buzele lui subțiri încep să capete conturul dezagreabil al unei semiluni inversate. Are un aer trist și neliniștit; învârte între degete, cu un gest mașinal, un frumos inel din aur, prin ceața speranțelor și calculelor sale – și se prea poate ca, pentru el, acele cuvinte să aibă o unică semnificație, ca și cum între ele ar fi existat o atracție magnetică.

Brusc, ușile încep să scârțâie, la fel și podelele; din anticameră se aud discuții. Cele douăzeci și patru de șopârle se ridică pe labele din spate și-și îndreaptă spinările. Hjalmar Schacht înghite în sec, Gustav își potrivește monoculul. Din spatele ușilor batante se aud glasuri înăbușite, apoi un foșnet. Și, în cele din urmă, președintele Reichstagului intră surâzător în încăperea; este Hermann Göring. Iar acest lucru, departe de a ne produce vreo surpriză, nu este, în fond, decât un eveniment destul de banal, o rutină. În lumea afacerilor, luptele partizane sunt rare. Politicienii și industriașii se frecventează.

Așadar, Göring face un tur al mesei, adresându-i fiecăruia câte un cuvânt, strângându-i fiecăruia mâna, cu blândețe. Dar președintele Reichstagului nu a venit doar ca să-i întâmpine, murmură câteva cuvinte de bun venit și amintește apoi de alegerile ce urmează, pe data de 5 martie. Cei douăzeci și patru de sfincși îl ascultă cu atenție. Campania electorală care se prefigurează este crucială, declară președintele Reichstagului, trebuie să se pună capăt instabilității regimului; activitatea economică necesită calm și fermitate.

Cei douăzeci și patru de domni aprobă din cap cu sfințenie. Lumânările electrice ale candelabrului clilesc, mărșul soare pictat pe tavan strălucește și mai mult decât înainte. Iar dacă partidul nazist obține majoritatea, adaugă Göring, timp de zece ani nu vor mai avea loc alte alegeri; ba chiar – adaugă el cu un surâs – timp de o sută de ani.

Un murmur aprobator străbătu încăperea. În aceeași clipă se auziră niște zgomote de uși, iar noul cancelar își făcu în sfârșit apariția în salon. Cei care nu-l întâlniseră încă erau curioși să-l vadă. Hitler era surâzător, degajat, deloc așa cum și l-ar fi închipuit, afabil, da, poate chiar simpatic, cu mult mai simpatic decât ar fi

crezut ei. Au pentru fiecare un cuvânt de mulțumire și o strângere fermă de mână. Odată încheiate prezentările, fiecare își reluă locul în fotoliul său confortabil. Krupp se afla pe primul rând, scărpinându-și cu un deget nelineștit mustața minusculă; chiar în spatele lui, doi directori de la IG Farben, dar și von Finck, Quandt și alți câțiva se așezară picior peste picior cu un aer pedant. Se auzi o tuse cavernoasă, iar capacul unui stilou produse un clinchet ușor. Tăcere.

Ascultau. Fondul problemei se rezuma la următoarele aspecte: trebuia să se pună odată capăt unui regim slab, să fie înlăturată amenințarea comunistă, să fie suprimate sindicatele și să i se permită fiecărui patron să fie un Führer în cadrul întreprinderii sale. Discursul ținu o jumătate de oră. Când Hitler termină de vorbit, Gustav se ridică în picioare, făcu un pas în față și, în numele tuturor invitaților prezenți, îi mulțumi pentru că lămurise în cele din urmă situația politică. Cancelarul dădu un ocol rapid salonului înainte de a pleca. Îl felicitară, vădiră curtoazie. Bătrânii industriași păreau ușurați. După retragerea cancelarului, Göring luă cuvântul, reformulând pe un ton energic câteva idei, după care aminti iarăși de alegerile din data de 5 martie. Era o ocazie unică de ieșire din impasul în care se găseau. Pentru a face campanie era însă nevoie de bani; or, partidul nazist nu mai dispunea de niciun ban, iar campania electorală se apropia. În acel moment, Hjalmar Schacht se ridică în picioare, zâmbi întregii adunări și declamă: „Și acum, domnilor, la casierie!”

Invitația, fără doar și poate cam lipsită de menajamente, nu reprezenta ceva nou pentru acești oameni; erau cu toții obișnuiți cu mita și șperțul. Corupția este o parte ireductibilă din bugetul marilor întreprinderi, sub diferite nume, lobby, gratificații, finanțări pentru partide. Majoritatea invitaților vărsară așadar pe loc câteva sute de mii de mărci, Gustav Krupp dăruî un milion, Georg von Schnitzler, patru sute de mii, și astfel se strânse o sumă frumușică. Reuniunea aceasta din 20 februarie 1933, care a marcat un moment unic în istoria patronatului, un compromis inedit cu naziștii, nu reprezintă pentru alde Krupp, Opel, Siemens nimic altceva decât un episod destul de obișnuit din lumea afacerilor, o banală strângere de fonduri. Cu toții vor supraviețui regimului și vor finanța pe viitor multe alte partide, în funcție de performanțele acestora.

Însă pentru a înțelege ce înseamnă reuniunea din data de 20 februarie, pentru a pătrunde în fondul eternității sale, de aici înainte trebuie să le spunem pe nume acestor oameni. La finele după-amiezii din 20 februarie 1933, acolo, în palatul președintelui Reichstagului, nu se aflau Günther Quandt, Wilhelm von Opel, Gustav Krupp, August von Finck; alte nume trebuie dezvăluite. Căci Günther Quandt este un criptonim, în spatele căruia se află cu totul altceva decât bonomul rotofei care va începe să-și ciupească mustățile, așezat politicos la locul său de la masa de onoare. În spatele său, chiar în spatele său, se află o siluetă impozantă, umbră tutelară, la fel de rece și de impenetrabilă ca o statuie din

piatră. Da, dominând cu toată forța, feroce, anonim, figura lui Quandt, dându-i rigiditatea unei măști, dar a unei măști care i se mulează pe chip mai bine decât propria-i piele, deslușim deasupra lui: Accumulatoren-Fabrik AG, viitoarea Varta, pe care o știm prea bine, căci persoanele juridice au avatarurile lor, așa cum zeii antici luau diverse forme și, de-a lungul timpului, încorporau alte divinități.

Acesta este, așadar, numele autentic al lui Quandt, numele de demiurg, căci el, Günther, nu-i nimic altceva decât o grămăjoară de carne și oase, la fel ca mine și ca voi, iar în urma lui, fiii și fiicele sale vor ocupa tronul. Însă el, tronul, dăinuie, pe când grămăjoara de carne și oase putrezește în pământ. Astfel, pe cei douăzeci și patru nu-i cheamă nici Schnitzler, nici Witzleben, nici Schmitt, nici Finck, nici Rosterg, nici Heubel, după cum ne îndeamnă să credem registrul populației. Pe ei îi cheamă BASF, Bayer, Agfa, Opel, IG Farben, Siemens, Allianz, Telefunken. Sub aceste nume îi cunoaștem. Îi cunoaștem chiar foarte bine. Ei sunt printre noi, în mijlocul nostru. Ei sunt automobilele noastre, mașinile noastre de spălat rufe, produsele noastre de divertisment, deșteptătoarele noastre, asigurările noastre imobiliare, bateriile ceasurilor noastre de mână. Ei sunt acolo, pretutindeni, sub nenumărate forme. Cotidianul nostru le aparține. Ei au grijă de noi, ne îmbracă, ne luminează, ne transportă pe drumurile lumii, ne leagă. Și cei douăzeci și patru de bonomi prezenți în palatul președintelui Reichstagului, în acea zi de 20 februarie, nu sunt altceva decât mandatarii lor, clerul marii industrii; ei sunt preoții lui Ptah. Iar ei stau acolo, impasibili, ca douăzeci și patru de mașini de calcul, la porție Infernului.

O VIZITĂ DE CURTOAZIE

O predispoziție obscură ne-a aruncat în brațele inamicului, pasivi și cuprinși de teamă. De atunci, cărțile noastre de istorie întorc pe toate părțile înspăimântătorul eveniment, în cadrul căruia iuțeala de fulger și rațiunea s-ar fi pus de acord. Așadar, odată convertit înaltul cler al industriei și finanțelor, iar opoziția, redusă la tăcere, singurii adversari serioși ai regimului rămâneau puterile străine. Cu Franța și Anglia, tonul discuțiilor fu ridicat treptat, într-un amestec de lovituri de forță și promisiuni false. Și astfel, în noiembrie 1937, între două schimbări de dispoziție, după câteva proteste pur formale apropo de anexarea provinciei Saar, remilitarizarea Renaniei sau bombardamentul executat de legiunea Condor la Guernica, lordul Halifax, președintele Consiliului de Coroană, a făcut o vizită neoficială în Germania, la invitația lui Hermann Göring, ministru) Aviației, comandantul Luftwaffe, ministru al Pădurilor și Vânătorii în cadrul Reichului, președintele defunctului Reichstag – creatorul Gestapoului. Iată un om care a făcut multe, și totuși Halifax nu ridică din sprânceană, nu i se pare straniu acest individ liric, jovial și brutal, antisemit notoriu, plin de decorații. Și nu se poate pretinde că Halifax ar fi fost dus de nas de cineva care-și ascundea jocul, că n-ar fi remarcat aerele de dandy, titlurile nesfârșite, retorica delirantă, tenebroasă, silueta corpolentă; nu. La acea vreme, eram foarte departe de întrunirea din 20 februarie, naziștii renunțaseră la orice rețineri. Apoi au mers împreună la vânătoare, au glumit împreună, au participat împreună la dineuri; iar Hermann Göring, care nu se zgârcea cu manifestările de tandrețe și simpatie, el, care probabil că visase să ajungă actor și a și ajuns, în felul său, trebuie să-l fi bătut pe umăr, chiar să-l fi tachinat un pic pe bătrânul Halifax, și să-i fi aruncat în față niște vorbe cu dublu sens, dintre acelea care te lasă uimit, ușor stânjenit, ca și când ți s-ar fi făcut o aluzie cu tentă sexuală.

Oare marele hăitaș l-a prins în vâlul său de negură și praf? Totuși, lordul Halifax, la fel ca și cei douăzeci și patru de prelați ai industriei germane, trebuie să fi știut câte ceva despre Göring, trebuie să fi cunoscut detalii despre trecutul lui, despre viața de pucist, despre gustul pentru uniforme fanteziste, despre morfinomanie, despre internarea în Suedia, despre diagnosticul copleșitor de violență, haos mental, depresie, tendințe suicidare. Nu putea crede în imaginea de erou al aerului, de pilot în timpul Primului Război Mondial, de comerciant de parașute, de bătrân soldat. El, Halifax, nu era nici vreun naiv, nici vreun diletant, și trebuie să fi fost mult prea bine informat pentru a nu i se părea curioasă acea plimbare în care i-am putut vedea pe amândoi, într-un scurt filmuleț, admirând

rezervația de zimbrî, unde Göring, surprinzător de relaxat, își împărțășește lecțiile de viață. Nu se poate să nu remarce pana micuță și bizară pe care o poartă la pălărie, gulerul de blană, cravata caraghioasă. Poate că și lui Halifax îi place vânătoarea, la fel cum i-a plăcut și tatălui său, și atunci trebuie să se fi simțit de minune la Schorfheide, dar nu putea să nu bage de seamă ciudata vestă din piele purtată de Hermann Göring, nici pumnalul de la cingătoare, nu putea să nu înțeleagă aluziile sinistre deghizate în vorbe de duh grosolane. L-a văzut, poate, trăgând cu arcul, preschimbat în saltimbanc; a văzut, fără îndoială, animalele sălbatice domesticite, puiul de leu venind să lingă fața stăpânului sau. Și chiar dacă n-ar fi văzut nimic din toate astea, chiar dacă n-ar fi petrecut decât un sfert de ora în compania lui Göring, a auzit cu siguranță vorbindu-se despre imensele circuite de trenulețe din subsolul casei sale și l-a auzit, inevitabil, rostind în șoaptă tot soiul de bizarerii. Iar Halifax, bătrânul vulpoi, n-ar fi putut să-i ignore egocentrismul delirant; poate că l-a văzut trăgând brusc de volanul decapotabilei sale și strigând în văzduh! Da, n-ar fi avut cum să nu deslușească, sub masca vâscoasă și buhăită, miezul înspăimântător. Iar apoi l-a întâlnit pe Führer; și, nici acolo, Halifax n-a văzut nimic! Ignorând rezervele lui Eden, a mers până într-acolo încât să-i dea de înțeles lui Hitler că pretențiile emise de Germania asupra Austriei și unei părți din Cehoslovacia nu erau considerate ilegitime de guvernul Majestății Sale, atâta vreme cât demersul se desfășura în pace și înțelegere. Halifax nu e un tip înverșunat. Însă o ultimă anecdotă vine să redea originalitatea personajului. Ajuns la Berchtesgaden, unde urma să fie găzduit, lordul Halifax zări o siluetă stând în dreptul mașinii și crezu că trebuia să fie un lacheu care-i ieșise în întâmpinare pentru a-l ajura să urce treptele verandei. Așa că, atunci când i se deschise portiera, îi întinse bărbatului paltonul său. Numaidecât însă, von Neurath sau altcineva, poate vreun servitor, îi șopti la ureche pe un ton aspru: „Führerul!“ Lordul Halifax ridică privirea. Era chiar Hitler. Îl luase drept un lacheu! După cum a relatat el însuși mai târziu în scurta sa carte de memorii, *Plenitudinea zilelor*, pe moment nu a îndrăznit să ridice nasul; n-a văzut la început decât niște pantaloni și jos de tot, o pereche de pantofi. Tonul este ironic, lordul Halifax încearcă să ne facă să râdem. Dar eu nu găsesc nimic amuzant aici. Aristocratul englez, diplomatul care se ridică trufaș în spatele șirului restrâns de înaintași ai săi, surzi ca niște tromboniști, proști ca noaptea, mărginiți ca niște *fields*, iată un om care mă lasă rece. Oare nu onorabilul prim viconte Halifax a fost cel care, în calitate sa de cancelar al Trezoreriei, s-a opus vehement, pe timpul întregului său mandat, acordării oricărui ajutor suplimentar Irlandei? Foametea a făcut un milion de victime. Iar cel de-al doilea onorabil viconte, tatăl lui Halifax – cel care a fost valetul de cameră al regelui, colecționar de povești cu fantome, pe care, după moartea lui, unul dintre fiii săi fantomatici le-a publicat –, să fie oare un om în spatele căruia te poți ascunde? Și apoi, această stângăcie n-are nimic

excepțional, nu vorbim despre gafa unui bătrân aiurit, ci despre morgă, manifestarea supremă a orbirii sociale. În schimb, în ceea ce privește ideile, Halifax nu e vreun pudic. Astfel, referindu-se la întrevederea sa cu Hitler, îi scria lui Baldwin: „Naționalismul și rasismul sunt niște forțe puternice, dar eu nu le consider a fi nici împotriva naturii, nici imorale!"; și, ceva mai târziu: „N-am nicio îndoială că oamenii aceștia îi urăsc sincer pe comuniști. Dar vă asigur că, dacă noi am fi în locul lor, am simți la fel. Acestea au fost premisele a ceea ce numim și astăzi *politica de împăciuire*.

INTIMIDĂRI

Eram, deci, în stadiul vizitelor de curtoazie. Totuși pe 5 noiembrie, cu nici douăsprezece zile înainte ca lordul Halifax să vină să discute cu nemții pe tema păcii, Hitler le mărturisise comandanților săi militari cum plănuia să ocupe în forță o parte a Europei.

Mai întâi aveau să invadeze Austria și Cehoslovacia. Problema era că se găseau la prea mare strâmtoare în Germania și, întrucât nimeni nu-și poate îndeplini toate dorințele, întrucât privirea se îndreaptă mereu spre orizonturi pierdute, iar un puseu de megalomanie adăugat la tulburările paranoice face ca impulsul să fie încă și mai irezistibil, după delirul lui Herder și discursul lui Fichte, după ce Hegel ridicase în slăvi geniul națiunii și Schelling visase la o comuniune a inimilor, noțiunea de *spațiu vital* nu era o noutate. Desigur, această reuniune rămăsese secretă, dar ne dăm puțin seama care trebuie să fi fost atmosfera la Berlin înainte de sosirea lui Halifax. Și asta nu e tot. Pe 8 noiembrie, cu nouă zile înaintea vizitei sale, Goebbels inaugurase la München o mare expoziție de artă cu tema „Evreul etern”. Iată, așadar, decorul. Nimeni nu putea ignora proiectele naziștilor, intențiile lor brutale. Incendierea Reichstagului, pe 27 februarie 1933, deschiderea lagărului de la Dachau, în același an, Noaptea cuțitelor lungi, anul următor, legile pentru protejarea sângelui german și a onoarei germane, recensământul bazat pe trăsăturile rasiale, în 1933; era deja foarte mult.

În Austria, unde aveau să se îndrepte curând ambițiile Reichului, cancelarul Dollfuss, care își arogase – de la înălțimea staturii sale de un metru și cincizeci de centimetri – toate puterile, fusese asasinat de naziștii austrieci încă din 1934. Succesorul său, Schuschnigg, îi continuase politica autoritară. Germania dusesse de atunci, timp de mai mulți ani, o politică a diplomației ipocrite, un potpuriu de atentate, șantaj și seducție. În cele din urmă, la nici trei luni de la vizita lui Halifax, Hitler a ridicat tonul. Schuschnigg, micul despot austriac, este convocat în Bavaria, a venit momentul dictatului; timpul manevrelor obscure a expirat.

Pe 12 februarie 1938, Schuschnigg se îndreaptă deci spre Berchtesgaden, pentru o întrevedere cu Adolf Hitler. Ajunge la gară costumat în schior – alibiul călătoriei sale îl reprezintă un sejur dedicat sporturilor de iarnă. Și, în timp ce el își schimbă echipamentul de schi, la Viena petrecerea este în toi. E carnaval; zilele cele mai vesele se suprapun, așadar, peste cele mai sinistre întâlniri din istorie. Fanfară, cadril, coșuri de flori. Se dansează pe unul dintre cele o sută cincizeci de valsuri ale lui Strauss, într-o atmosferă de eleganță și șarm, sub o

avalanșă de dulciuri colorate. Carnavalul de la Viena este, fără doar și poate, mai puțin cunoscut decât cele de la Veneția și Rio. Lumea nu poartă măști la fel de frumoase și nu se lansează în dansuri atât de febrile. Nu. Carnavalul de la Viena nu înseamnă decât o serie de baluri. Cu toate acestea, este o imensă sărbătoare. Organismele reprezentative ale micului stat catolic și corporatist organizează festivitățile. Astfel, în timp ce Austria agonizează, cancelarul său, deghizat în schior, se face nevăzut în noapte, pentru o călătorie improbabilă, iar austriecii petrec.

Dimineața, în gara din Salzburg, e un singur cordon de jandarmi. Vremea e umedă și rece. Mașina care-l transportă pe Schuschnigg străbate aerodromul, apoi intră pe șoseaua națională; la vederea cerului nesfârșit, cenușiu, politicianul cade pe gânduri. Reveria îi este întreruptă când și când de oscilațiile mașinii, se amestecă printre fulgii de zăpadă. Toate viețile sunt nefericite și singuratic; toate drumurile sunt triste. Automobilul se apropie de graniță, Schuschnigg se simte brusc cuprins de teamă; i se pare că se află la marginea adevărului; privește capul șoferului său.

La graniță îl așteaptă von Papen. Chipul său prelung, rafinat, îl liniștește pe cancelar. Când se suie în mașină, von Papen îl anunță că la conferință vor lua parte și trei generali ai armatei germane – „Nu vă deranjează cu nimic, sper?” îi aruncă într-o doară. Încercarea de intimidare este grosolană. Manevrele cele mai brutale ne lasă fără glas. Nu îndrăznim să spunem nimic. O ființă lăuntrică, prea politicoasă, prea timidă, răspunde în locul nostru; spune tocmai ceea ce n-ar trebui să spună. Așa se face că Schuschnigg nu protestează, iar mașina se pune iarăși în mișcare, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. În timp ce privirea goală îi alunecă spre marginea drumului, un camion militar îi depășește, urmat de două vehicule blindate ale SS. Cancelarul austriac simte o angoasă surdă. Ce caută el în viesparul acela? Automobilul urcă încet spre Berchtesgaden. Schuschnigg ținut în vedere cu privirea vârfurile pinilor, străduindu-se din răspuțuri să-și ascundă neliniștea. Tace. Von Papen nu scoate, nici el, vreun cuvânt. După o vreme ajung la Berghof, portiera se deschide și se închide apoi la loc. Schuschnigg simte că a căzut într-o capcană înfiorătoare.

ÎNTREVEDEREA DE LA BERGHOF

Dimineața, în jurul orei unsprezece, după câteva gesturi de politețe, ușile biroului lui Adolf Hitler s-au închis în urma cancelarului austriac. Atunci are loc una dintre cele mai fantastice și grotești scene din toate timpurile. Există o singură mărturie. Cea a lui Kurt von Schuschnigg.

În cel mai dureros capitol al memoriilor sale, *Recviem pentru Austria*, după un motto destul de pedant, extras din Tasso, scurta relatare începe în dreptul unei ferestre de la Berghof. Cancelarul austriac tocmai s-a așezat, la invitația Führerului, își încrucișează și descrucișează picioarele, ușor stingher. Se simte parcă amețit, l-au lăsat puterile. Angoasa de mai devreme e și ea acolo, suspendată de chesoanele tavanului, ascunsă sub fotolii. Nepreaștiind ce să spună, Schuschnigg întoarce capul și admiră priveliștea; apoi evocă, entuziast, întrevederile decisive care trebuie să fi avut loc în acest birou. Hitler i-o taie scurt: „Nu suntem aici pentru a discuta nici despre priveliște, nici despre vreme!” Schuschnigg este stupefiat; încearcă atunci, printr-un discurs sobru și inabil, să iasă din acea situație proastă evocând sărmanul acord austro-german din iulie 1936, ca și cum ar fi venit acolo doar ca să rezolve niște mici dificultăți pasagere. În cele din urmă, cu un elan disperat, agățându-se de buna sa credință ca de un colac de salvare, cancelarul austriac declară că în ultimii ani a dus, fără doar și poate, o politică germană! Atât aștepta Adolf Hitler.

„Ah! Asta numiți dumneavoastră politică germană, domnule Schuschnigg? Dimpotrivă, ați făcut tot ce v-a stat în putință ca să evitați o politică germană!” urlă el. Și, după o justificare stângace din partea lui Schuschnigg, Hitler, ieșindu-și din fire, ridică și mai mult tonul: „De altfel, Austria n-a făcut niciodată nimic care să servească Reichului. Istoria sa este un șir neîntrerupt de trădări.”

Schuschnigg simte numaidecât cum îi transpiră palmele; și cât de mare îi pare a fi încăperea! Însă totul are un aer liniștit. Fotoliile sunt îmbrăcate într-o tapiserie banală, pernele sunt prea moi, lambriurile, regulate, abajururile, decorate cu mici pompoane. Deodată, Schuschnigg e singur în iarba rece, sub cerul înalt al iernii, în fata munților. Fereastra devine imensă. Hitler îl privește cu ochii săi palizi. Schuschnigg își încrucișează din nou picioarele și-și potrivește ochelarii.

Pentru moment, Hitler i se adresează cu „domnule”, iar Schuschnigg, imperturbabil, continuă să-l numească „domnule cancelar”; Hitler l-a repezit brutal, iar pentru a se justifica, Schuschnigg s-a lăudat că duce o politică

germană; și acum iată, cancelarul german insultă Austria, mergând până într-
acolo încât să strige din toți răunchii că țara aceea are o contribuție egală cu
zero la istoria germană, și Schuschnigg, tolerant, generos, în loc să se răsucescă
pe călcâie și să pună punct discuției, caută cu disperare în memorie, ca un școlar
silitor, un exemplu al faimoasei contribuții austriece la istoria mondială. Febril,
cuprins de spaimă, scotocește prin buzunarele secolelor. Însă memoria lui e
pustie, lumea e pustie, Austria e pustie. Iar ochii Führerului îl fixează cu
obstinație. Și atunci, pe cine găsește el, presat de propria disperare? Pe
Beethoven. Îl găsește pe bunul Ludwig van Beethoven, surdul irascibil,
republicanul, singuraticul deznădăjdut. Îl va scoate din refugiul său pe
Beethoven, fiul unui alcoolic, *oacheșul*; pe el îl scoate Kurt von Schuschnigg,
cancelarul Austriei, micul aristocrat rasist și timorat, din buzunarul istoriei,
fluturându-l numaidecât, ca pe o batistă albă, în fața lui Hitler. Bietul
Schuschnigg. Să vină cu un muzician împotriva delirului, să vină cu *Simfonia a
noua* împotriva unei agresiuni militare, să vină cu armonia delicată a
Appassionatei pentru a demonstra că Austria a jucat cu adevărat un rol în istorie.

„Beethoven nu e austriac“, i-o întoarce atunci Hitler – cu o împunsătură
neășteptată –, „e german.“ Și e adevărat. Schuschnigg nici nu se gândise la asta.
Beethoven a fost german, indiscutabil. Născut la Bonn. Și indiferent cum ai lua-o,
fie că dai doar puțin la o parte fața de masă, fie ca scormonești prin toate anele
istoriei, Bonnul n-a fost niciodată un oraș austriac, dar niciodată. Orașul Bonn e la
fel de îndepărtat de Austria ca și Parisul! Ar fi aproape același lucru să spui că
Beethoven a fost român, ucrainean chiar. Sau croat, de ce nu, dacă tot suntem
prin zonă, ori marsiliez, căci în fond și la urma urmei, Marsilia nu e cu mult mai
departe de Viena.

„Așa e“, bâiguie Schuschnigg, „dar e austriac prin adopție.“ Suntem, cu
siguranță, departe de o întrunire la nivel înalt, între doi șefi de stat.

Vremea era mohorâtă. Întrevederea luă sfârșit. Trebuiau să ia prânzul
împreună. Coborâri scările, umăr la umăr. Înainte de a intra în sala de mese de la
Berghof, pe Schuschnigg îl frapă un portret al lui Bismarck: pleoapa stângă a
mărețului cancelar cade implacabil peste ochi, privirea este rece, deziluzionată;
pielea pare flască. Cei doi cancelari intrară în sala de mese, se așezară; Hitler la
mijlocul mesei, cancelarul Austriei, în fața lui. Prânzul decurse normal. Hitler
părea destins, chiar vorbăreț. Într-un puseu de elan copilăresc, povesti cum avea
de gând să clădească, la Hamburg, *cel mai mare pod din lume*. Și adăugă, fără
îndoială neputând să se abțină, că urma să ridice și *cei mai înalți zgârie-nori* iar
atunci americanii aveau să vadă că în Germania se construia mai grandios și mai
durabil decât în Statele Unite. După aceea, se mutară în salon. Cafeaua le fu
servită de niște tineri ofițer SS. În cele din urmă, Hitler se retrase, iar cancelarul

Austriei se apucă să fumeze țigară de la țigară.

Fotografiile cu Schuschnigg de care dispunem ne înfățișează două chipuri distincte: unul semeț, sobru, și altul mai timid, retras, aproape visător. Într-un instantaneu celebru, cancelarul strânge din buze, cu un aer pierdut, în timp ce corpul său pare copleșit de o stare de abandon, de cădere. Fotografia a fost făcută în 1934, la Geneva, în apartamentele sale. Schuschnigg stă în picioare, cuprins, poate, de neliniște. Trăsăturile sale emană slăbiciune, nehotărâre. Pare să țină în mână o coală de hârtie, dar imaginea este neclară, și o pată inclusă la culoare taie partea de jos a cadrului. Dacă privim cu atenție, remarcăm clapeta întoarsă a unui buzunar al hainei, iar apoi zărim un obiect straniu, poate un ghiveci cu o plantă, care se infiltrează în partea dreaptă a imaginii. Nimeni nu are însă știință de această fotografie, așa cum am descris-o eu aici. Pentru a o vedea, trebuie să mergi la Biblioteca Națională a Franței, la departamentul de stampe și fotografii. Cea pe care o știm cu toții a fost tăiată, reîncadrată. Astfel, în afară de câțiva arhivari însărcinați cu clasarea și întreținerea documentelor, nimeni nu a mai văzut buzunarul prost închis al hainei lui Schuschnigg, nici obiectul straniu – o plantă sau ce-o fi fost – în partea dreaptă a imaginii, nici coala de hârtie. În urma decupării, fotografia lasă o impresie cu totul diferită. Capătă un soi de semnificație oficială, o aură de respectabilitate. A fost de ajuns ca cineva să suprimе câțiva milimetri ne semnificativi, un mic petic de adevăr, pentru ca șeful guvernului austriac să pară mai serios, mai puțin distrat, decât în clișeu inițial; ca și cum prin restrângerea câmpului, prin ștergerea câtorva elemente nelalocul lor, prin concentrarea atenției asupra personajului, i s-ar conferi o anumită densitate. Arta povestirii este de așa natură încât nu există nimic inocent.

Dar în momentul de față, la Berghof, nu se pune problema nici de densitate, nici de respectabilitate. Aici, un singur cadru contează, o singură artă a persuasiunii contează, și nu există decât o singură modalitate de a obține ceea ce dorești – frica. Da, aici domnește frica. S-a zis cu politețurile aluzive, cu formele reținute de autoritate, cu aparențele. Aici, micul iuncher tremură. La început, nu-i vine să creadă că cineva a îndrăznit să-i vorbească astfel lui, cancelarului Austriei. Se simte jignit, după cum îi va mărturisi mai târziu unuia dintre oamenii săi. Și totuși, nu pleacă, nu manifestă nicio nemulțumire, fumează. Fumează țigară de la țigara.

Astfel trec două ceasuri lungi. Apoi, către ora șaisprezece, Schuschnigg și consilierul său sunt invitați să li se alăture lui Ribbentrop și von Papen într-o încăpere învecinată. Li se prezintă câteva articole dintr-un nou acord între cele două țări, cu precizarea că sunt ultimele concesii posibile din partea Führerului. Dar ce pretinde acest acord? Pentru început, pretinde – printr-o formulare seacă și lipsită de anvergură – ca Austria și Reichul să se consulte în privința problemelor internaționale de interes pentru cele două părți. Pretinde – și aici

lucrurile se precipită – ca doctrina național-socialistă să fie autorizată în Austria și ca Seyss-Inquart, un nazist, să fie numit ministru de Interne, cu puteri depline – o ingerință uluitoare. Pretinde de asemenea ca dr. Fischböck, un nazist notoriu, să devină și el membru al guvernului. Mai pretinde în continuare amnistierea tuturor naziștilor înțemnițați în Austria, inclusiv a celor condamnați pentru crime. Pretinde ca toți funcționarii și ofițerii național-socialiști să fie repuși în drepturi.

Pretinde schimbul imediat a o sută de ofițeri între armatele celor două țări și nominalizarea nazistului Glaise-Horstenau ca ministru de Război. Și la final – ca un ultim afront – pretinde demiterea responsabililor cu propaganda austriacă. Aceste măsuri trebuie să intre în vigoare în decurs de opt zile, iar în schimb – ca o sublimă concesie – „Germania reafirma independența Austriei și adeziunea sa la convenția din iulie 1936”, care tocmai fusese golită de orice conținut. După toate aceste solicitări, formula de încheiere este uluitoare: „Germania renunță la orice imixtiune în politica internă a Austriei”. Pare de necrezut.

Atunci începe discuția, ar Schuschnigg încercă să atenueze pretențiile germanilor; dar înainte de toate, vrea să iasă basma curată. Se schimbă detalii minore. Ai fi zis că sunt cu toții niște broscoi în jurul unei mlaștini, care-și trec de la unul la altul același ochi și același dinte și se folosesc de ei rând pe rând. În cele din urmă, Ribbentrop acceptă să amendeze trei articole, introducând, după tratative anevoioase, niște schimbări lipsite de importanță. Brusc, discuția este întreruptă: Hitler îl convoacă pe Schuschnigg.

Biroul este scăldat în lumina lămpilor. Hitler îl străbate cu pași mari. Cancelarul austriac se simte din nou stânjenit. Și, de cum se așază, Hitler devine agresiv, anunțându-l că aceea reprezintă ultima tentativă de reconciliere. „Iată proiectul”, îi spune el, „nu va exista nicio negociere. N-am de gând să schimb nicio virgulă! Ori semnați, ori n-are rost să continuăm întrunirea. Voi lua o decizie în această noapte.” Führerul afișează aerul său cel mai grav și mai sinistru.

Acum, cancelarul Schuschnigg se află în fața clipei sale de oprobriu sau de grație. Va ceda oare în fata acestei masinațiuni mediocre și va accepta ultimatumul? Corpul este un instrument al plăcerii. Cel al lui Adolf Hitler se agită frenetic. E țeapăn ca un robot și virulent ca un scuipat. Corpul lui Hitler trebuie să fi pătruns în visurile și conștiințele oamenilor, pare să se regăsească în tenebrele timpului, proiectat pe zidurile închisorilor, târându-se pe sub paturile celor legați cu chingi, pretutindeni acolo unde oamenii au gravat siluetele celor care-i bântuie. Așa se face că, poate chiar în momentul în care Hitler îi azvârle lui Schuschnigg ultimatumul său, în momentul în care soarta lumii, de-a lungul coordonatelor capricioase ale timpului și spațiului, se găsește preț de o clipă, numai o clipă, în mâinile lui Kurt von Schuschnigg, la câteva sute de kilometri

destanță, în azilul său de la Ballaigues, e posibil ca Louis Soutter³ tocmai să deseneze cu degetele pe un șervețel unul dintre dansurile sale obscure. Paiățele grotești, teribile se agită în fața orizontului unei lumi peste care se înalță un soare negru. Aleargă și freamătă de colo colo, ivindu-se din negură, schelete, fantome. Bietul Soutter. Trăia deja de mai bine de cincisprezece ani închis în azilul său, cincisprezece ani în care-și pictase angoasele pe petice de hârtie murdare, pe plicuri vechi, șterpelite din coșul de gunoi. Și în acea clipă în care soarta Europei se joacă la Berghof, aceste mici personaje obscure, contorsionate ca niște sârme, îmi par a fi o prevestire.

Soutter se întorsese după o ședere lungă, foarte lungă, în străinătate, în celălalt capăt al lumii, vădind o deteriorare alarmantă a sănătății mintale. După aceea, trăise din expediente. Ca muzician la ceaiuri dansante, în timpul sezonului turistic, reputația de om nebun începuse să-l urmărească pretutindeni unde mergea. Pe chip i s-a întipărit o melancolie profundă. Și a fost internat la azilul din Ballaigues. Din când în când, fugea; era adus înapoi, slab și aproape mort de frig. Sus, în camera lui, îngrămădea desene peste desene, un teanc monstruos de crochiuri înfățișând făpturi întunecate, diforme, infirmi mișcându-se convulsiv. Propriul lui trup era atât de slăbit, epuizat de drumurile lungi străbătute pe jos prin ținuturile rurale. Avea obraji supti, cavernoși; în gură nu mai avea dinți. În 1937, când, din pricina artrozei care-i deforma mâinile, nu a mai putut să țină pensula sau pana, aproape orb, a început să picteze cu degetele, înmuindu-le pur și simplu în cerneală. Avea aproape șaptezeci de ani. Atunci și-a realizat cele mai frumoase opere; a început să picteze cohorte întregi de siluete negre, agitate, frenetice. Ai fi zis că sunt niște ciorchini însângerați. Stoluri de lăcuste. Iar această agitație înverșunată trăia în spiritul lui Louis Soutter, o formă de obsesie care-l înspăimânta. Dar, dacă ne gândim la ce se întâmpla în Europa, chiar în jurul lui, în timpul anilor îndelungați de reclusiune la Ballaigues, în cantonul Jura, ne putem gândi că râul lung de trupuri negre, schimonosite, suferinde, gesticulând spasmodic, șiragurile acestea de cadavre prevesteau ceva. Avem impresia că sârmanul Soutter, prizonier al delirului său, înregistrează, poate fără să-și dea seama, agonia lentă a lumii care-l înconjoară. Avem impresia că bătrânul Soutter pune să defileze întreaga lume, spectrele lumii întregi, în urma unui dric amărât. Totul se preschimbă în flăcări și într-un fum gros. Își înmoaie degetele contorsionate în călimara micuță și ne livrează adevărul mort al vremurilor sale. Un măreț dans macabru.

La Berghof, eram departe de Louis Soutter, departe de strania sa timiditate departe de sala de mese de la Ballaigues. Îndeletnicirile erau mai josnice. În

---

³ Louis Soutter (1871-1942) – muzician, pictor și grafician elvețian care și-a petrecut ultimii douăzeci de ani din viață în azilul de la Ballaigues (n.tr.)

minutul acela în care Louis Soutter poate că-și înmuia degetele zdrobite în călimara sa cu cerneală neagră, Schuschnigg îl privea fix pe Adolf Hitler. Mai târziu va scrie în cartea sa de memorii că Hitler exercita asupra oamenilor o fascinație magică. Și va adăuga: „Führerul îi atrăgea pe ceilalți printr-un magnetism, apoi îi respingea cu o asemenea violență, încât în acel moment se căsca un abis pe care nimic nu-l putea astupa“. Putem observa că Schuschnigg nu se zgârcește cu explicațiile ezoterice. Acest lucru îi justifică slăbiciunile. Cancelarul Reichului este o ființă supranaturală, cea pe care voia să ne-o arate propaganda lui Goebbels, creatură himerică, înspăimântătoare, inspirată.

Și, în cele din urmă, Schuschnigg cedă. Ba chiar mai rău de atât. Se bâlbâi. Apoi declară că era pregătit să semneze, însă emise o singură obiecție, cea mai abulică și mai timidă cu putință, și totodată cea mai slabă: „Vă fac doar o observație“, adăugă el, într-un amestec perceptibil de răutate și slăbiciune, care trebuie că-l desfigura, „și anume că această semnătură nu vă servește la nimic.“ În acea clipă, trebuie să fi savurat mirarea lui Hitler. Trebuie să-și fi savurat singura scânteie de superioritate asupra lui Adolf Hitler pe care a putut s-o răpească destinului. Da, trebuie să se fi bucurat și el, dar altfel, ca un melc, poate, de coarnele sale moi. Da, trebuie să se fi bucurat. Tăcerea care urmă replicii sale dură o veșnicie. Schuschnigg își juca rolul invincibil, minuscul. Și se foia pe scaun.

Hitler îl privi surprins. Oare ce urma să-i spună cancelarul austriac? „Conform Constituției noastre“, supralicită Schuschnigg pe un ton grav, „numirea membrilor guvernului cade în seama celei mai înalte autorități a statului, adică în seama președintelui republicii. Amnistierea este de asemenea prerogativa președintelui.“ Iată, deci, că nu se mulțumea să cedeze în fata lui Adolf Hitler, era nevoie să se și ascundă în spatele altuia. Iată cum, deodată, atunci când pentru micul autocrat puterea devenea otrăvită, accepta s-o împartă cu altul.

Și mai ciudată fu reacția lui Hitler. La rândul său, bolborosi: „Atunci aveți dreptul...“, ca și cum n-ar fi priceput bine ce se întâmpla. Obiecțiile de drept constituțional îl depășeau. El, care, pentru a-și sprijini propaganda, ținea la păstrarea aparențelor, trebuie să se fi simțit brusc dezorientat. Dreptul constituțional este ca matematica, nu poți trișa. Continuă să se bâlbâie: „Dumneavoastră trebuie să...“ Și atunci Schuschnigg trebuie să-și fi savurat victoria; în sfârșit, îl învingea! Cu jurisprudența sa, îl învingea, cu studiile sale de drept, cu licența sa! Uraaa, avocatul strălucit îl învingea pe micul agitator ignorant. Da, dreptul constituțional există, și nu pentru termite sau șoricea, nu, ci pentru cancelari, adevărații oameni de stat, căci o normă constituțională, domnule, îți blochează calea la fel de eficient ca un trunchi de copac sau un baraj al poliției!

Și atunci Hitler, într-o stare de extremă agitație, deschise cu un gest brutal ușa biroului său și urlă în vestibul: „Generale Keitel!“ Apoi, întorcându-se spre

Schuschnigg, îi aruncă următoarele vorbe: „Am să vă chem mai târziu. Schuschnigg ieși, iar ușa se închise la loc.

În cursul procesului de la Nürnberg, generalul Keitel a relatat scena care a urmat. El a fost singurul martor. Când generalul intră în biroul lui Hitler, acesta îi ceru pur și simplu să ia loc, și se așează și el. În spatele misterioaselor uși din lemn, Führerul îi declară că nu avea nimic deosebit să-i comunice, apoi rămase tăcut și neclintit pentru o clipă. Nimeni nu mai mișca. Hitler era cufundat în gândurile sale, iar Keitel rămăsese pe scaun lângă el, fără să scoată o vorbă. Cancelarul vedea în Keitel un pion, un simplu pion, atât și nimic mai mult, și se folosea de el în consecință. Iată de ce, oricât de bizar ar putea părea, minute în șir, cât ținu această consultare, nu se petrecu nimic, absolut nimic. Cel puțin asta susține Keitel.

Între timp, Schuschnigg și consilierul lui se așteaptă la ce e mai rău. Se gândesc chiar că vor fi arestați. Astfel se scurg patruzeci și cinci de minute... Cei doi continuă să discute mașinal cu Ribbentrop și von Papen despre clauzele acordului; dar la ce bun, căci Hitler a declarat că nu are de gând să schimbe nicio virgulă. Pentru Schuschnigg, este probabil un mijloc de a-și regăsi calmul, trebuie cu orice preț ca situația să pară cât mai normală cu putință. Se preface așadar mai departe că este vorba despre o adevărată conferință între șefi de stat, ca el este încă reprezentantul unei țări suverane. În realitate însă, evită numai să dea situației lui dificile un aer oficial care ar face-o iremediabilă.

Într-un sfârșit, Hitler trimite pe cineva să-l cheme la el pe Kurt Von Schuschnigg. Și acolo, mister al artei de a te face plăcut, când treci de la o extremă la alta, când tonalitatea se schimbă de la un act la altul, brusc, spinii s-au făcut nevăzuți. „M-am hotărât, pentru prima oară în viața mea, să revin asupra unei decizii luate”, declară Adolf Hitler, ca și cum ar acorda un imens privilegiu. Poate că în acea clipă Hitler schițează un zâmbet. Când gangsterii sau nebunii furioși zâmbesc, cu greu le poți rezista; vrei să pui cât mai rapid capăt sursei problemelor tale, vrei liniște. Și apoi, între două episoade de tortură morală, un surâs capătă fără îndoială un farmec aparte, ca o rază de lumină. „Vă repet însă”, adaugă Hitler, pe un ton deopotrivă grav și confidențial, „este ultima ocazie pe care v-o dau. Aștept ca acest acord să fie pus în aplicare în trei zile de aici încolo.” Și atunci, deși nu doar că nimic nu s-a schimbat, dar nici măcar modificările minore obținute nu vor mai fi luate în considerare, iar termenul ultimului tocmai a fost devansat cu cinci zile, Schuschnigg se învoiește fără să crâcnească. Ajuns la capătul forțelor, și ca și cum ar fi obținut o concesiune, acceptă un acord încă și mai dezastruos decât cel dintâi.

Odată trimise documentele la secretariat, conversația continuă amabil. Hitler i se adresa acum lui Schuschnigg cu „domnule cancelar“, ceea ce era ridicol. În cele din urmă, cei doi semnară exemplarele dactilografiate, iar cancelarul Reichului le propuse lui Schuschnigg și consilierului său să rămână la cină. Cei doi declinară politicos invitația.

CUM SĂ NU DECIZI

În zilele care urmară, armata germană trecu la manevre de intimidare. Hitler le ceruse celor mai buni generali ai lui să simuleze preparativele unei invazii. Iată ceva cu totul ieșit din comun; desigur că, de-a lungul istoriei militare, am asistat deja la tot felul de diversiuni, însă aceasta era de altă natura. Nu avem de-a face aici cu o componentă strategică sau tactică, nu, nimeni nu se află încă în război. E o simplă manevră psihologică, o amenințare. Este surprinzător să ți-i imaginezi pe generalii germani consimțind la o astfel de ofensivă teatrală. Trebuie să fi dat ordin să se tureze motoarele, să fie pornite elicele și apoi, pișicheri, să trimită camioanele goale în apropierea frontierei.

La Viena, în biroul președintelui Miklas, teama crește. Manevrela își produc efectul scontat. Guvernul austriac își închipuie că nemții pun la cale o invazie în toată regula. Se scornesc tot soiul de bazaconii. Le trece prin minte că l-ar putea calma pe Hitler dacă i-ar face cadou orașul său natal, Braunau am Inn, cu cei zece mii de locuitori ai săi, cu Fântâna Pescarilor, spitalul și berăriile sale. Da, să-i dăruim orașul său natal, cu casa în care s-a născut, cu impozitele sale frumoase, în formă de scoică. Să-i dăruim o păruică din amintirile sale și să ne lase în pace! Schuschnigg nu mai știe ce să inventeze ca să se agațe de micul său tron. Temându-se de o invazie iminentă din partea nemților, îl imploră pe Miklas să accepte acordul și să-l numească pe Seyss-Inquart ministru de Interne. Seyss-Inquart nu e un monstru, îl asigură Schuschnigg, este un nazist moderat, un adevărat patriot. Și, la urma urmei, puterea ar rămâne unor oameni de familie bună; căci Seyss-Inquart, nazistul, și Schuschnigg, micul dictator tiranizat de Hitler, sunt aproape prieteni. Și-au făcut împreună studiile de drept, împreună au răsfoit *Institutiones Justiniani*, unul dintre ei redactând o mică notă erudită despre lucrurile nimănui⁴, aspect juridic curios, moștenit de la romani, iar celălalt, un distins expozeu despre nu știu ce punct contestat din dreptul canonic. Și apoi, ambilor le place la nebunie muzica. Îl admiră pe Bruckner, și se întâmplă ca atât unul, cât și celălalt să-i evoce limbajul muzical în birourile cancelariei, acolo unde s-a desfășurat congresul de la Viena, străbătând împreună coridoarele pe unde Talleyrand și a plimbat pantofii ascuțiți și limba de viperă. Schuschnigg și Seyss-Inquart vorbesc despre Bruckner la umbra lui Metternich, alt specialist în pace; vorbesc despre viața lui Anton Bruckner, despre viața sa

---

⁴ Res nullius (în limba latină), expresie folosiți în dreptul civil pentru a desemna acele lucruri care nu se află în proprietatea nimănui și pot fi „așadar, însușite de oricine (n.tr.)

marcată de pietate și de modestie. La aceste cuvinte, ochelarii lui Schuschnigg se aburesc, vocea îi devine gătuită. Se gândește, poate, la prima lui soție, la teribilul accident de mașină, la anii de remușcări și de tristețe. Seyss-Inquart își potrivește ochelarii înguști de scarabeu și se lansează în fraze lungi în timp ce trece razant pe lângă ferestrele holului. Spune în șoaptă și cu o anumită emoție în glas că Bruckner a fost – nefericitul – internat timp de trei luni; Schuschnigg lasă atunci capul în jos; iar Seyss-Inquart, gânditor, cu o venă zvâcnindu-i la frunte, povestește că, în cursul îndelungatelor și monotonele sale plimbări, Anton Bruckner contempla frunzele copacilor cu un soi de înverșunare secretă și sterilă, trecea de la un copac la altul observând profund neliniștit cum creștea numărul care-l chinuia. De asemenea, număra pietrele cubice, ferestrele clădirilor, iar atunci când stătea la taclale cu vreo doamnă, nu se putea abține să nu-i numere în gând perlele din colier. Număra firele de blană ale câinelui, firele de păr ale trecătorilor, norii de pe cer. I s-a pus diagnosticul de nevroză obsesivă; era ca un foc care-l mistuia. Astfel, adaugă Seyss-Inquart, fixând cu privirea candelabrele din holul cel mare, Bruckner își izola teme muzicale prin tăceri batjocoritoare. Și se pare că simfoniile decurg dintr-o configurare savantă, o succesiune regulată de teme. Se pot găsi, murmură Seyss-Inquart, lăsându-și mâna să-i alunece pe balustrada scării celei mari, particularități de suită întemeiate pe un fundament logic atât de ferm, de implacabil, încât i-a fost imposibil să-și termine *Simfonia a noua*. A trebuit să abandoneze timp de doi ani ultima mișcare; și revizuirile permanente au făcut ca din același pasaj să rămână uneori până la șaptesprezece versiuni.

Schuschnigg trebuie să fi fost fascinat de acest sistem delirant, alcătuit din ezitări și regrete. Poate că din acest motiv celor doi le plăcea mai presus de orice să discute – după cum aflăm dintr-o relatare – despre *Simfonia a noua* de Bruckner, cu alăturile sale grandioase, cu tăcerea sa uimitoare, urmată de suflul clarinetului, și acel moment în care, treptat, viorile își scuipe steluțele de sânge. Apoi, cei doi îl aminteau adeseori pe Furtwängler, cu fruntea lui înaltă, cu aerul său blând de muzician și cu mica sa baghetă pe care-o ținea ca pe o nuia. Și în cele din urmă ajungeau la Nikisch; și discutând despre Arthur Nikisch, care l-a interpretat pe Beethoven sub îndrumarea lui Richard Wagner, discutând despre stilul de a dirija al lui Arthur Nikisch, foarte simplu, dar capabil să suscite din partea orchestrei sunetele cele mai bogate, ca și cum, cu un gest minuscul și suveran, ar fi eliberat măruntaiele operei înseși din caracterele scrise cu cerneală ale partiturii, discutând despre Nikisch, care a cântat sub bagheta lui Liszt, care l-a avut drept maestru, printre alții, pe Salieri, providența li-i scotea în față pe Beethoven, Mozart și, la capătul delirului lor, îl găseau pe Haydn, atingând astfel cea mai rece suferință. Căci Haydn, cu mult înainte de a fi compozitorul operelor, simfoniilor, meselor, oratoriilor, concertelor, marșurilor și dansurilor pe care le

cunoaștem, a fost fiul sârman al unui tâmplar și al unei bucătărese, un biet vagabond pe străzile Vienei, ale cărui servicii puteau fi închiriate pentru nunți și înmormântări. Dar suferința aceasta nu este de resortul lui Schuschnigg și Seyss-Inquart, nu, cei doi preferă s-o apuce pe alt drum și să cutreiere, alături de Liszt, saloanele frumoasei Europe.

Pentru Seyss-Inquart, plimbarea se va termina însă mult mai prost decât pentru Schuschnigg; după ce va ocupa posturi la Cracovia și Haga, își va sfârși parcursul jalnic de aghiotant la Nürnberg. Și acolo, desigur, va nega în masă toate acuzațiile. El, care va fi unul dintre actorii principali ai anexării Austriei de către cel de-al Treilea Reich, el, unul, n-a făcut nimic; el, care va primi gradul onorific de *Gruppenführer* SS, el, unul, n-a văzut nimic; el, care va fi ministru fără portofoliu în guvernul lui Hitler, el, unul, n-a primit nicio informație de la nimeni; el, care va fi reprezentantul guvernatorului general al Poloniei, implicat în pacificarea brutală a mișcării poloneze de rezistență, el, unul, n-a dat niciun ordin; el, care în cele din urmă va deveni comisar al celui de-al Treilea Reich în Țările de Jos și va hotărî, conform acuzațiilor formulate la Nürnberg, executarea a peste patru mii de persoane, antisemit sincer, care i-a înlăturat pe evrei din toate funcțiile de răspundere, el, care nu este străin de măsurile ce vor duce la moartea a circa o sută de mii de evrei olandezi, el, unul, n-a știut nimic. Și în vreme ce trompetele sună, de data aceasta însă pentru el, Seyss-Inquart își regăsește manierele avocațești, pledează, invocă un document, apoi un altul, răsfoiește conștiincios teancuri întregi de mărturii.

Pe 16 octombrie 1946, la cincizeci și patru de ani, fiul directorului de școală Emil Zajtich, el, care a renunțat la numele său în favoarea unui patronim cu o rezonanță mai germană, el, care își petrecuse primii ani din viață la Stannern, în Moravia, și se mutase la Viena la vârsta de nouă ani. Iată-l ajuns și la Nürnberg, sus, deasupra hăului. Și acolo, pe eșafod, după săptămâni întregi petrecute în celulă, supravegheat zi și noapte, iată-l sub lumina reflectorului orbitor, ca un soare de gheață, după ce, în cursul nopții, a fost informat că i-a sosit ceasul, după ce a coborât cele câteva trepte până în curte, înaintând cu pași șovăielnici, iată-l la coadă, între soldați, și, odată înfăptuită execuția celorlalți condamnați, iată-l suit pe eșafod, ultimul, iată-l la rândul său urmându-și gâdele și împleticindu-se. În baraca în care condamnații sunt pregătiți, și care seamănă cu un hangar dărăpănat, Ribbentrop este primul. Lipsit de prestanța nobiliară de altădată, fără aerul inflexibil arborat în timpul negocierilor de la Berghof, pur și simplu copleșit de apropierea morții. Un bătrân schiopătând.

Apoi, până la el, Arthur Seyss-Inquart, au mai fost ceilalți opt. Face un pas spre călău. John C. Woods, cel care va fi ultimul său martor. Și sub lumina proiectoarelor, Seyss-Inquart, ca un fluture surprins, vede mai întâi figura mare a

lui Woods. Un raport medical atestă, într-un jargon contradictoriu și forțat, că Woods era mai încet la minte – dar altfel, cine oare ar suporta să ducă la bun sfârșit o asemenea sarcină? Alte mărturii vorbesc despre un amărât alcoolic și lăudăros. Merge vorba că, la finele carierei sale de călău, după cincisprezece ani de servicii loiale, se lăuda, după ce dădea pe gât vreo zece pahare de whisky, că executase prin spânzurare trei sute patruzeci și șapte de condamnați număr contestat. Este însă limpede că, în acea zi de octombrie, spânzurase deja pe mulți de la începuturile sale modeste; iar o fotografie ni-l arată într-o altă zi a anului 1946, când, cu ajutorul lui Johann Reichhart, și el numai bun să atârne în ștreang, executase treizeci de osândiți; rândul din stânga pentru Woods, cel din dreapta pentru Reichhart, care executase deja mii de oameni în timpul celui de-al Treilea Reich și fusese recrutat de americani pentru a servi cauzei. Așadar, chipul acesta rubicond, dolofan, fu ultimul pe care-l văzu Seyss-Inquart, căci moartea ne oferă, în fond, ceea ce are la dispoziție.

Și atunci, Seyss-Inquart își caută cuvintele; dar unde să fie? S-au dus pălăvrăgelile de salon, ordinele, pledoariile savante, nu rămâne decât o frază. O frază nesemnificativă. Cuvinte atât de găunoase, încât vezi prin ele și care se încheie cu o formulă stranie: „Eu cred în Germania”. Și Woods îi pune în cele din urmă cagula pe cap și ștreangul de gât, înainte de a acționa trapa. Iar Seyss-Inquart – în mijlocul unei lumi aflate în ruine – este brusc înghițit de hău.

O ÎNCERCARE DISPERATĂ

Deocamdată însă, suntem abia în data de 16 februarie 1938. Cu câteva ore înainte de expirarea ultimatumului, Miklas, retras în interiorul palatului prezidențial, cedează, la rândul său. Asasinii lui Dollfuss sunt amnistiați, Seyss-Inquart este numit în funcția de ministru de Interne, iar batalioanele de asalt⁵ defilează pe străzile din Linz, arborând drapeluri uriașe. Pe hârtie, Austria e moartă; a intrat sub tutela germană. Dar, după cum se vede, aici nimic nu are nici intensitatea unui coșmar, nici splendoarea groazei. Doar aspectul slinos al mașinațiunilor și al imposturii. Nici urmă de vreo superioritate violentă, nici de cuvinte înspăimântătoare și inumane, nimic altceva decât amenințarea, brutală, propaganda, repetitivă și vulgară.

Totuși, câteva zile mai târziu, iată că Schuschnigg se înfurie brusc; acordul acesta forțat îi stă în gât. Într-un ultim impuls, declară în fața Parlamentului că Austria își va păstra independența, iar concesiile se vor opri acolo. Situația se înrăutățește. Membri ai partidului nazist ies în strada și seamănă teroarea. Poliția nu intervine, întrucât nazistul Seyss-Inquart este deja ministru de Interne.

Nimic nu-i mai rău decât aceste mulțimi înverșunate, aceste miliții cu banderolele lor, cu însemnele lor militare, un tineret captiv în false dileme, împrăștiindu-și izbucnirile într-o cruntă escapadă. În acel moment, Schuschnigg, micul dictator austriac, își joacă ultima carte. O, trebuie să știe însă prea bine că în orice partidă există un stadiu critic dincolo de care devine imposibil să te mai redresezi; nu-ți mai rămâne altceva de făcut decât să-ți privești adversarul cum își aruncă mâinile de cărți câștigătoare și să încasez loviturile: dame, regi, tot ce tu n-ai jucat când ai avut ocazia și ai păstrat febril în mână, cu speranța că nu vei pierde. Căci Schuschnigg nu înseamnă nimic. Nu aduce nimic, nu e prietenul nimănui și nimeni nu-și pune speranța în el. Dimpotrivă, el, Schuschnigg, e înzestrat cu toate defectele, cu aroganța proprie aristocrației și concepții politice perfect retrograde. Omul care, cu opt ani în urmă, s-a plasat în fruntea unei organizații paramilitare a tineretului catolic, care a dansat pe cadavrul libertății nu poate spera acum ca aceasta să-i sară deodată în ajutor! Nicio rază de soare nu va pătrunde brusc în bezna sa, niciun surâs nu va înflori pe chipul spectrului pentru a-l încuraja să-și ducă la îndeplinire ultima misiune. Niciun cuvânt de marmură nu va ieși din gura sa, nicio particulă de grație, niciun strop de lumină, nimic. Chipul său nu va fi străbătut de lacrimi. Schuschnigg nu e nimic mai mult

---

⁵ În original, Sturmabteilung (SA), organizație paramilitară nazistă (n.tr.)

decât un jucător de cărți, un pragmatic jalnic; a părut chiar să creadă în sinceritatea vecinilor săi germani, în loialitatea acordurilor pe care a fost totuși forțat să le semneze. Se sperie puțin cam târziu; invocă zeițele pe care le-a nesocotit, revendică angajamente ridicole în numele unei independențe deja moarte. A refuzat să privească adevărul în față. Și acum, iată-l venind spre el, apropiindu-se tot mai mult, oribil, inevitabil. Și îi scuipă în față secretul dureros al compromisurilor sale.

Atunci, într-un ultim gest de disperare, va căuta sprijinul sindicatelor și al partidului social-democrat, scoase însă în afara legii cu patru ani în urmă. Puși în fața pericolului, socialiștii acceptă totuși să-i acorde susținere. Schuschnigg lansează imediat propunerea unui plebiscit pe tema independenței țării. Hitler își iese din minți. Pe 11 martie, într-o zi de vineri, la cinci dimineața, Schuschnigg este trezit din somn de secretarul său personal pentru cea mai lungă zi din viața sa. Se sprijină cu picioarele pe podea. Parchetul este rece. Își încalță papucii. Este înștiințat că au loc ample manevre ale trupelor germane. Punctul de frontieră de la Salzburg este închis, iar transporturile feroviare între Germania și Austria sunt sistate. Un șarpe alunecă printre tenebre. Oboseala existențială este insuportabilă. Schuschnigg se simte deodată foarte bătrân, înfiorător de bătrân; dar va avea tot timpul din lume să se gândească la toate acestea, va face șapte ani de închisoare în timpul celui de-al Treilea Reich și va avea șapte ani în care să se întrebe dacă a procedat bine pe vremuri, când a pus bazele micii sale grupări catolice paramilitare, șapte ani pentru a-și da seama ce este cu adevărat catolic și ce nu, pentru a distinge lumina de cenușă. Chiar și beneficiind de câteva privilegii, întemnițarea este o încercare teribilă. Odată eliberat de Aliați, va duce un trai liniștit. Și – ca și cum două vieți ar fi posibile pentru fiecare dintre noi, ca și cum jocul morții ne-ar putea distruge visurile, ca și cum în umbra acestor șapte ani l-ar fi întrebat pe Dumnezeu: „Cine sunt eu?“, iar Dumnezeu i-ar fi răspuns: „Un altul“ – fostul cancelar se va stabili în Statele Unite și va deveni un american model, un catolic model, un profesor universitar model, în cadrul Universității Catolice din St. Louis. Puțin a lipsit ca Schuschnigg să stea la taclale, în capot, cu McLuhan⁶ despre galaxia Gutenberg!

---

⁶ Marshall McLuhan (1,91 1-1980), filosof și cercetător canadian în domeniul comunicații, autor al lucrării Galaxia Gutenberg: Omul și era tiparului. În perioada 1937-19*14 a predat engleza la Universitatea din St. Louis. (n.tr.)

O ZI LA TELEFON

În jurul orei zece dimineața, în timp ce Albert Lebrun, președintele Republicii Franceze, parafează un decret referitor la denumirea de origine controlată Juliéna – celebrul decret din 11 martie 1938 – și se întreabă, pe măsură ce privirea îi alunecă pe fereastra biroului, dacă într-adevăr vinurile de Émeringes și Pruzilly merită această apelațiune, în timp ce afară plouă, și stropi micuți izbesc geamurile ca o partitură executată la pian de mâna unui debutant – meditează Albert Lebrun într-un elan poetic – în momentul în care depune decretul într-un vraf enorm, o adevărată harababură! și se apucă de altul, care stabilește bugetul Loteriei Naționale pentru anul următor – trebuie să fie a cincea sau a șasea oară de la preluarea funcției când semnează, căci unele decrete revin, ca rândunicile în arborii înalți de pe chei, ocupându-și în fiecare an locul pe biroul său; astfel, în timp ce Albert Lebrun se gândește, sub imensul egoism al abajurului său, ca nu va mai isprăvi în veci, la Viena, cancelarul Schuschnigg primește un ultimatum din partea lui Adolf Hitler. Ori își retrage proiectul de plebiscit, ori Germania invadează Austria. Orice tratative sunt excluse. Odată destrămat visul virtuții, e timpul acum să-și șteargă machiajul și să-și scoată costumul de scenă. Se scurg patru ceasuri interminabile. La ora paisprezece, sărind peste masa de prânz, Schuschnigg anulează în cele din urmă plebiscitul. Uf. Totul va putea continua ca și până atunci: plimbările pe malul Dunării, muzica clasică, pălăvrăgelile, produsele de patiserie de la Demel sau Sacher.

Dar nu. Monstrul este mai lacom decât el. Cere acum demisia lui Schuschnigg și înlocuirea sa cu Seyss-Inquart în funcția de cancelar al Austriei. Atât, și mai multe nu. „Ce coșmar, nu se va sfârși niciodată!” Pe vremea când fusese luat prizonier de italieni, în Primul Război Mondial, Schuschnigg trebuie să fi citit mai degrabă articolele lui Gramsci decât romane de dragoste; și atunci poate că a dat peste următoarele rânduri: „Când discuți cu un adversar, încearcă să intri în pielea lui”. Însă el nu a intrat niciodată în pielea nimănui, cel mult și-a tras pe el costumul lui Dollfuss, după ce, timp de câțiva ani, îi linsese ghetetele. În locul cui să se pună? Nici nu-și dă seama unde ar duce asta! Nu s-a pus el nici în pielea muncitorilor bătuți, nici a sindicaliștilor arestați, nici a democraților torturați; așa că asta ar mai lipsi acum, să reușească să intre în pielea unor monștri! Ezită. Este ultimul minut din ultima sa oră. Și apoi, ca de obicei, capitulează. El, forța și religia, el, ordinea și autoritatea, iată-l cum acceptă tot ceea ce i se cere. E de ajuns să nu i se ceară frumos. A refuzat ferm libertatea social-democraților. A refuzat curajos libertatea presei. A refuzat menținerea unui parlament ales. A

refuzat dreptul la grevă, la înfruniri, dreptul la existență al altor partide decât al său. Și totuși, e același om pe care, după încheierea războiului, cei de la nobila Universitate din St. Louis, Missouri, îl vor angaja în funcția de profesor de științe politice. Desigur că nu știa nimic despre științele politice, el, care refuzase toate libertățile publice. Așa se face că, după scurtul moment de ezitare – în momentul în care o haită de naziști intră în cancelarie –, Schuschnigg cel intransigent, omul refuzului, negația ajunsă la rang de dictator, se întoarce spre Germania, cu glasul stins, cu botul roșu, cu ochii umezi și rostește un „da” pierit.

În sfârșit! Nu-i rămânea nimic altceva de făcut, ne mărturisește el în memoriile sale. Fiecare se consolează cum poate. Se duce așadar la palatul prezidențial, simțindu-se în fond ușurat, ucis, dar ușurat. Îi înaintează lui Wilhelm Miklas, președintele Republicii, demisia sa. Dar aici, surpriză, iată că Miklas, fiul unui mărunț angajat de la poștă, păstrat în funcția de președinte pentru satisfacerea galeriei, care servea drept garant și se mulțumea de obicei să stea cuminte pe lângă Dollfuss, apoi pe lângă Schuschnigg, în timpul ceremoniilor, iată deci că tăntălăul de Miklas îi refuză demisia. Fir-ar! I se telefonează lui Göring. Nu mai poate Göring de cretinii ăia de austrieci! Să-l lase odată în pace! Dar Hitler înțelege altfel lucrurile; Miklas trebuie să accepte acea demisie, urlă el la telefon, cu câte un receptor în fiecare mână; solicită imperativ lucrul acesta. E straniu să vezi cum, până la sfârșit, cei mai hotărâți tirani respectă vag formalitățile, ca și cum ar vrea să dea impresia că ei nu forțează procedurile, în timp ce calcă în picioare toate uzanțele. Ai zice că puterea nu le este de ajuns și că nimic nu le face mai multă plăcere decât să-și forțeze inamicii să îndeplinească pentru ultima oară, în favoarea lor, ritualurile puterii pe care sunt pe cale s-o piardă.

Fără doar și poate, 11 martie este o zi lungă! Tic-tac, tic-tac, acul orologiului de deasupra biroului lui Miklas își continuă imperturbabil munca lui mărunț, de termită. Miklas nu e un războinic, l-a lăsat pe Dollfuss să-și instaleze mica dictatură, iar el a putut astfel să-și păstreze, fără un cuvânt, funcția prezidențială. Se spune că, în particular, Miklas emitea critici cu privire la încalcările Constituției – mare scofală! Și totuși, e un tip curios acest Miklas, căci în cel mai prost moment, în jurul orei două după-amiaza, pe data de 11 martie, când o teroare sacră începe să pună stăpânire pe întreaga lume, în timp ce Schuschnigg spune da, da, da numaidecât, la orice solicitare, iată că Miklas spune nu. Și nu refuză trei sindicaliști, doi patroni de presă, un grup de deputați social-democrați amabili; îl refuză pe Adolf Hitler. Caraghios tip, acest Miklas. El, care era atât de mărunț, un simplu figurant, de cinci ani președintele unei republici defuncte, iată că acum se revoltă. El, cu moaca lui durdulie, de notabil, cu bastonul său, costumul său, melonul său și ceasul său de buzunar, nu mai știe acum să spună da. Omul nu e nicicând o certitudine; un biet amărât poate să se apuce deodată să sape înlăuntrul lui și să dea peste o rezistență absurdă, un cui micuț, o așchie.

și iată cum un omuleț aparent fără mari principii, un tăntălău lipsit de demnitate, ia poziție. O, nu pentru mult timp, dar orișicât. Ziua va fi lungă pentru Miklas.

Într-o primă fază, după orele de presiune, sfârșește prin a ceda. Naziștii răsuflă ușurați; ei, care trec peste covoarele roșii cu tancurile, își doresc cu orice preț să obțină acordul lui Miklas. „Da, Schuschnigg poate demisiona, în regulă, nu voi reveni asupra acestui punct.” Surprinzătoare palinodie. Cu atât mai mult cu cât, la foarte puțin timp după ce și-a dat consimțământul, în jurul orei șapte și treizeci de minute seara, când Schuschnigg tocmai a căzut în puțul istoriei, iar naziștii, liniștiți, se pregătesc să deschidă un vin spumant cu reflexe aurii în cinstea încoronării lui Seyss-Inquart, bunul Miklas îi trage de mânecă, la șapte și treizeci și unu de minute, pentru a-i înștiința că, dacă-și dăduse acordul pentru demisia molâului de Schuschnigg, în schimb, refuza categoric numirea lui Seyss-Inquart.

E fix ora opt. Atunci, germanii, care, așa cum se precizează în manualele școlare, țineau cu orice preț să păstreze aparențele pentru a nu alarma comunitatea internațională (perfect neștiutoare, desigur), sătui să-l mai amenințe pe Miklas, decid să treacă peste acest moment. Și ce dacă Seyss-Inquart nu este încă numit în funcția de cancelar, se vor folosi de el în calitate de ministru de Interne. Pentru a putea ordona Wehrmachtului să treacă frontiera austriacă fără a da prea ostentativ impresia unei transgresiuni a normelor de drept, i se solicită lui Seyss-Inquart să binevoiască să-i invite pe germani în frumoasa lui țară, și asta numaidecât și în mod oficial. O, desigur că el nu este decât un ministru, dar întrucât președintele Miklas refuză numirea lui în funcția de cancelar, trebuie forțat puțin protocolul. Degeaba te agăți de dreptul constituțional, circumstanțele sunt imperioase, nimic nu e deasupra lor.

Se așteaptă așadar chemarea lui Seyss-Inquart, mica telegramă prin care le va cere naziștilor să vină să-i dea o mână de ajutor. Este opt și jumătate seara, nu se întâmplă nimic. Vinul spumant se răsuflă în pahare. Pentru numele lui Dumnezeu, ce face Seyss-Inquart? Sperau cu toții că va merge repede, că se va grăbi să-și scrie mica telegramă și că vor putea merge apoi să ia cina. Hitler și-a ieșit din minți, așteaptă de ore întregi! De ani întregi, desigur! Atunci, la capătul răbdării, la ora opt și patruzeci și cinci de minute pe ceas, dă ordinul de invadare a Austriei. Invitația lui Seyss-Inquart nu mai contează. Nici cartele, constituțiile și tratatele, nici legile, micile scursuri normative și abstracte, concubinele lui Hammurabi, ele, despre care se spune că sunt aceleași pentru toți, târfele! Faptul împlinit nu este oare cel mai solid dintre drepturi? Vom invada Austria fără permisiunea nimănui și o vom face din iubire.

În ciuda acestor lucruri, odată lansată invazia, se stabilește că, totuși, cu o invitație formală situația ar fi mai sigură. Se compune atunci telegrama pe care germanii și-ar fi dorit s-o primească; iubirile sunt de așa natură, încât unii bărbați se mulțumesc să le dicteze amantelor bilețelele de amor la care visează. Trei

minute mai târziu, Seyss-Inquart primește așadar textul telegramei pe care va trebui să i-o trimită lui Hitler. Și astfel, printr-un efect retroactiv subtil, invazia se transformă în invitație. Pâinea trebuie să devină carne. Vinul trebuie să devină sânge. Dar iată că – o nouă surpriză – Seyss-Inquart nu pare întru totul pregătit să vândă pielea Austriei. Minutele se scurg, telegrama nu mai sosește.

În cele din urmă, spre miezul nopții, când naziștii au pus deja mâna pe principalele centre de putere, când Seyss-Inquart refuza încă să parafeze telegrama, când în Viena au loc adevărate scene de nebunie, cu asasini insurgenți, incendii, urlete, evrei târâți de păr pe străzile pline de dărâmături, în timp ce marile democrații se fac că nu văd nimic, în timp ce Anglia s-a culcat și sforăie liniștită, iar Franța visează frumos, la capătul unui lung șir de discuții, ridicând din umerii săi grei, istovit, fără îndoială dezgustat, bătrânul Miklas, cu inima grea, îl numește într-un sfârșit pe Seyss-Inquart cancelar al Austriei. Cele mai mari catastrofe se apropie adeseori cu pași mici.

PRÂNZUL DE ADIO ÎN DOWNING STREET

A doua zi, la Londra, Ribbentrop a fost invitat de Chamberlain pentru un prânz de adio. După mai mulți ani petrecuți în Anglia, ambasadorul Reichului tocmai obținuse o promovare. De aici înainte, avea să fie ministrul Afacerilor Externe. Se întorsese așadar la Londra doar pentru câteva zile, ca să-și ia rămas-bun și să predea cheile casei, întrucât se spune că, înainte de război, Chamberlain, care posedea mai multe apartamente, îl avea drept locatar pe Ribbentrop. Despre acest fapt banal, despre acest conflict curios între imagine și om, despre acest contract prin care Neville Chamberlain, numit „locatorul”, se angaja, în schimbul unei anumite sume, să-l „găzduiască”, să-i asigure lui Joachim von Ribbentrop dreptul de ședere confortabilă în reședința sa din Eaton Square, despre acest fapt, așadar, nimeni n-a tras nici cea mai mărunță concluzie. Chamberlain trebuie să fi primit chiria aceea între două vești proaste, între două jocuri murdare. Dar afacerile trebuie să meargă mai departe. Nimeni n-a văzut în asta nicio anomalie, nu s-a dat nici cea mai mărunță interpretare acestui mic aspect ce ținea de dreptul roman. Unui amărât judecat pentru furt i se reproșează un set întreg de antecedente, faptele vorbesc deodată din plin. Dar dacă faptele îl vizează pe Chamberlain, atunci trebuie tratate cu precauție. Se impune o anumită decență, politica sa de împăciuire nu e nimic altceva decât o tristă eroare, iar activitățile sale de locator nu ocupă în istorie decât o nota de subsol.

Prima parte a prânzului se desfășură în cea mai sinceră atmosferă de bună dispoziție. Ribbentrop începu să povestească despre realizările lui sportive, apoi, după câteva autoironii, evocă plăcerile tenisului; Sir Alexander Cadogan îl asculta politicos. Mai întâi, se lansă într-o lungă divagație despre serviciu și despre acea mică planetă din cauciuc acoperită cu păslă albă, mingea, a cărei viață este foarte scurtă, insistă el, nici măcar cât ține un meci! Apoi îl aminti pe marele Bill Tilden, care servea ca un semizeu, spuse el, și a domnit singur peste tenisul anilor douăzeci, cum nimeni nu va mai reuși în viitor. Tilden nu a pierdut niciun meci timp de cinci ani și a câștigat Cupa Davis de șapte ori la rând. Avea ceea ce se numea atunci un serviciu de tunar, fizicul său fiind perfect alcătuit pentru această performanță sublimă: era înalt, suplu, cu umeri lați și mâini uriașe. Ribbentrop își împodobește discursul inepuizabil cu revelații și anecdote picante; astfel, la începutul celei mai prolifice serii de victorii, lui Tilden i se amputase vârful unui deget; și-l zgâriase accidental la grătar. După operație a jucat și mai bine, ca și cum acel mic vârf de deget ar fi fost o eroare a selecției naturale pe care chirurgia modernă o corectase. Dar Tilden a fost mai presus de orice un strateg –

insistă Ribbentrop, ștergându-și buzele cu șervetul și cartea sa, *Arta tenisului pe iarbă*, este o mână de reflecții asupra disciplinei tenisului, precum lucrarea lui Ovidiu despre arta iubirii. Dar, mai presus de toate – chintesența ființei pentru cel pe care prieten săi din tinerețe îl porecliseră afectuos Ribbensnob –, Bill Tilden era relaxat, extrem de relaxat. Și elegant, reverul său amintea de o reverență. Cu toate acestea, pe terenul de tenis era monarhul absolut, nimeni nu l-ar fi putut învinge, și nici chiar victoriile adversarilor săi, atunci când trecuse de patruzeci de ani, nu-i putuseră răpi locul întâi, pe care-l merita datorită stilului său trufaș imprimat fiecărui meci pe care-l disputa. Apoi Ribbentrop vorbi puțin despre el, despre jocul lui. Ca să spunem drept, Sir Cadogan se plictisise până peste cap de aceste povești despre tenis și îl asculta zâmbind pe ministrul Reichului. Doamna Chamberlain fusese încolțită și ea, încă de la începutul mesei, și suporta politicos fluxul de cuvinte. Acum, Ribbentrop își evoca perioada din tinerețe petrecută în Canada, când, îmbrăcat în cămașă și pantaloni albi, tocindu-și mocasinii pe terenurile de tenis, servea ași aproape după bunul său plac. Merse până într-acolo încât să se ridice și să imite un lob, și fu cât pe ce să verse un pahar cu băutură, dar nu, până la urmă îl prinse la timp, și gestul trecu drept o gluma. Pentru o clipă reveni la Tilden, la cei douăsprezece mii de oameni care veniseră să-l vadă jucând la începutul anilor douăzeci, un record absolut pentru acele vremuri care impresionează și astăzi. Mai presus de orice însă, el rămăsese *number one*, repetă de câteva ori Ribbentrop, rămăsese *number one* mulți ani la rând. Slavă Domnului, se servea în sfârșit felul principal.

La antreu se servise pepene galben cu înghețată, iar Ribbentrop își înfulecase porția fără sa-i dea nici cea mai mică atenție. Felul principal era pui de Louhans à la Lucien Tendret. Churchill făcu un compliment și, poate pentru a se amuza pe seama lui Ribbentrop și a-l tachina pe Cadogan, îl provocă pe ministrul Reichului să reia discuția despre tenis. Acest Bill Tilden nu fusese cumva comediant pe Broadway și autorul a două romane oribile, dintre care unul se numea *Drumul fantomă* și celalalt *Punci ratat* sau ceva de genul acesta? Ribbentrop habar n-avea. Și în general nu mai știa prea multe despre Tilden.

Masa continuă în aceeași notă. Ambasadorul Reichului părea să se simtă în largul său. De altfel, el fusese remarcat de Adolf Hitler pentru aerul său degajat, pentru eleganța sa *old fashion*. Și pentru curtoazia sa, în mijlocul a ceea ce era partidul nazist, o adunătură de bandiți și criminali. Atitudinea lui superioară, acordată la un fond de servitute desăvârșită, îl propulsase până în funcția de ministru al Afacerilor Externe, post invidiat; și în acel moment – pe 12 martie 1938, în Downing Street – se găsea la apogeul a ceea ce-i rezervase viața. Își începuse cariera profesională ca importator de șampanie Mumm și Pommery, iar Hitler îl trimisese în Anglia ca să facă lobby pentru Reich, să sondeze inimile unora și altora și să spicuiască informații. În această perioadă tulbure, i-a repetat

neconținut lui Hitler că englezii erau efectiv incapabili să reacționeze. L-a încurajat întotdeauna pe Führer să întreprindă cele mai nesăbuite acțiuni, flatându-i înclinația spre megalomanie și brutalitate. Astfel a parcurs etapele gloriei naziste cel pe care Hitler îl numea uneori pe ascuns „micul negustor de șampanie”, într-atât de tenace sunt prejudecățile, chiar printre cei mai distructivi oameni ai societății.

Pe la mijlocul prânzului, după cum povestește Churchill în memoriile sale, și-a făcut apariția un emisar de la Foreign Office. Poate că tocmai se împărțeau ultimele copane de pasăre, dacă nu se ajunsese deja la plăcintele cu brânză de vaci, însoțite de limonadă, sau dacă oaspeții nu gustau deja din tarteles *shion*: două sute de grame de făină, o sută de grame de unt, un ou sau două, un vârf de cuțit de sare, un pic de zahăr, un sfert de litru de lapte, gris și apă, ca să lege toate ingredientele. Am să vă transmit detaliile despre umplutură și coacere. Căci în Downing Street se preparau adeseori rețete franțuzești; prim-ministrul, Neville Chamberlain, era mare amator. Și, la urma urmei, de ce să nu te interesezi de gastronomie? Undeva, în *Istoria Augustă*, se povestește că, odată, Senatul roman a deliberat ore întregi pe tema sosului pentru calcan. Așadar, între două clinchete de furculiță, trimisul Foreign Office-ului îi înmână discret un plic lui Sir Cadogan. Urmă o tăcere jenantă. Sir Cadogan părea să citească foarte atent. Convivii își reluară treptat conversația. Ribbentrop se purta ca și cum nu se întâmplase nimic; rosti în șoaptă doua sau trei complimente la adresa stăpânei casei. Atunci, Cadogan se ridică și-i înmână biletul lui Chamberlain. Cadogan nu părea nici surprins, nici contrariat de ceea ce tocmai citise. Se gândea. Chamberlain citi la rândul său, cu un aer preocupat. Între timp, Ribbentrop își continua pălăvrăgeala. Tocmai fusese servit desertul, fragi „cardinalizați”, după rețeta lui Escoffier. O adevărată încântare. Mesenii îi înfulecară numaidecât, iar Cadogan se întoarse la locul său, cu biletul în mână. Churchill, deschizând unul din ochii lui mari de cocker și îndreptându-l spre Chamberlain, observă o încruntătură severă între sprâncenele acestuia, conchise că vestea trebuia să li fost îngrijorătoare. Ribbentrop, în schimb, nu vedea nimic. Se simțea extraordinar, fără îndoială încântat de recenta sa promovare. La invitația doamnei Chamberlain, merseră cu toții în salon.

Se servi cafeaua. Ribbentrop deschise subiectul vinurilor franțuzești, specialitatea lui, așa că întreținu mult timp o conversație monotonă. La un moment dat, pentru a-și ilustra o aserțiune, se prefăcu că apuca o cupă invizibilă, din vârful unei piramide invizibile de pahare, și ținu cu prestanță un toast. Cupa invizibilă era rece, șampania invizibilă era la șase grade, temperatura ideală. Lovește ușor, cu cuțitul său de desert, în cupă; Ribbentrop își înclină capul, zâmbește. Afară ploua, copacii sunt uzi, trotuarele sclipesc.

Soții Chamberlain dau semne de nerăbdare, dar politicios. Nu se poate scurta o recepție de felul acesta, cu ministrul unei puteri europene. Este nevoie de tact, trebuie găsit prilejul de a se retrage. Curând, oaspeții începură și ei să simtă că se întâmpla ceva, mai ales că între Chamberlain și soția lui se desfășura o conversație confidențială care îngloba treptat tot mai mulți protagoniști: Cadogan, Churchill și soția sa, precum și alți câțiva. Apoi se produse primul val de plecări. Soți Ribbentrop rămaseră însă pe loc, fără să bage de seamă stânjeneala care domnea în încăpere, mai ales el, pe care acea zi de bun-rămas părea să-l îmbete și să-l priveze de cel mai elementar tact. Oamenii erau nerăbdători. Din nou, foarte politicoși, fără s-o arate. Evident ca un oaspete de onoare nu putea fi dat afară; trebuia pur și simplu să înțeleagă singur că era timpul să părăsească salonul, să-și îmbrace pardesiul și să urce înapoi în Mercedesul său mare, cu svastici.

Dar Ribbentrop nu pricepea nimic, absolut nimic; pălăvrăgea în continuare. Și soția lui tocmai începuse și ea o conversație însuflețită cu doamna Chamberlain. Atmosfera devenea ireală; gazdele manifestau, prin inflexiuni foarte subtile ale vocii, o nerăbdare abia perceptibilă, dar pe care adevărata politețe ar fi trebuit s-o distingă. În astfel de momente, ne întrebam dacă suntem nebuni sau prea scrupuloși, dacă celălalt simte disconfortul care nouă ne pare palpabil; dar nu, nimic. Creierul este un organ etanș. Ochii nu trădează gândul, gesturile imperceptibile nu pot fi citite de către ceilalți; am putea crede că întregul corp este un poem care pe noi ne face să ne mistuim, pe când vecinii noștri nu pricep o iotă din el.

Dintr-odată, luând problema în mâini, Chamberlain îi spuse lui Ribbentrop: „Vă rog să mă scuzați, sunt chemat într-o chestiune urgentă”. Un pic cam abrupt, dar nu găsisese altă modalitate de a tranșa situația. Lumea se ridică, majoritatea oaspeților își luară rămas-bun de la gazdele lor și părăsiră reședința din Downing Street. Dar domnul și doamna Ribbentrop mai zăboviră alături de cei rămași. Discuția se prelungi încă mult timp. Nimeni nu vorbea despre biletul citit de Cadogan și Chamberlain în timpul mesei, bilet care plutea în atmosferă ca o mică fantoma de hârtie, o replica necunoscută pe care toată lumea și-ar fi dorit s-o audă și care constituia de fapt adevăratul text al aceluia vodevil ciudat. În cele din urmă se retraseră cu toții, dar nu înainte ca Ribbentrop să-și verse tot sacul de mondenități insipide. Fostul actor de teatru neprofesionist își juca unul dintre rolurile secrete pe marea scenă a istoriei. Fost patinator pe gheața, jucător de golf, violonist, la toate se pricepea Ribbentrop! La toate! Știa chiar și cum să prelungească cât mai mult cu puțință o masa oficială. Era într-adevăr un măscărici caraghios, un amestec bizar de ignoranță și rafinament. Se pare că făcea și greșeli de sintaxă grosolane; iar von Neurath. Pentru a-l pune într-o

lumină nefavorabilă – atunci când treceau pe la el memorandumurile scrise de Ribbentrop însuși pentru Führer evita scrupulos să le corecteze.

Ultimii invitați se retraseră în cele din urmă, iar soții Ribbentrop hotărâră și ei să ridice tabăra. Șoferul le deschise portiera. Doamna Ribbentrop își sumese cu un gest delicat rochia și intrară amândoi în mașină. Apoi își manifestară deschis bucuria. Soții Ribbentrop se amuzară copios că reușiseră sa-i joace pe toți pe degete. Își dăduseră, firește, prea bine seama că, după ce emisarul de la Foreign Office sosise cu mesajul, Chamberlain părăsise preocupat, îngrozitor de preocupat. Bineînțeles, soții Ribbentrop știau exact ce conținea biletul, și își asumaseră misiunea de a-i face pe Chamberlain și pe restul echipei sale să piardă cât mai mult timp cu putință. Astfel, ei eternizaseră prânzul, apoi cafeaua, apoi discuțiile din salon, până dincolo de orice înțelegere. Între timp, Chamberlain nu se putuse ocupa de chestiunea urgentă, prins fiind cu discuțiile despre tenis și degustarea delicioaselor *macarons*. Soții Ribbentrop, profitând de politețea sa excesivă, aproape maladivă, din moment ce prima chiar și în fața rațiunilor de stat, îl deturnaseră cu multă eficacitate de la munca sa. Și asta deoarece biletul adus de emisarul de la Foreign Office, al cărui mister s-a întins pe tot parcursul acelei mese nesfârșite, conținea o veste cumplită: trupele germane tocmai intraseră în Austria.

BLITZKRIEG

În dimineața zilei de 12 martie, austriecii așteptau sosirea naziștilor cu nerăbdare și o bucurie indecentă, în multe dintre filmările din acea zi se vede cum oamenii întind mâna ba spre taraba vreunui chioșc, ba spre câte o camionetă, în căutarea unui steag cu svastică. Pretutindeni, curioșii se ridică în vârful picioarelor, se cațără pe cornișe, pe garduri, pe stâlpii felinarelor, oriunde, numai să *vadă*. Dar nemții se lasă așteptați. Dimineața trecu... apoi, straniu, se scurse și după-amiaza; din când în când, câte un zgomot puternic de motor străbătea peisajul rural, steagurile fluturau, zâmbetele înfloreau pe chipurile oamenilor. „Sosesc! sosesc!” se auzeau țipetele răsunând din toate părțile. Ochii bulbucăți țintuiau asfaltul... nimic. Speranțele se înteteau, apoi oamenii se calmau, ridicau din umeri și, după un sfert de oră, se așezau din nou pe pământ, ghemuiți în iarbă, și discutau.

Pentru seara acelei zile, naziștii vienezi organizaseră o procesiune luminată de torțe pentru a-l întâmpina pe Adolf Hitler. Ceremonii trebuie să fi fost emoționantă și grandioasă. Oamenii așteptară până târziu, dar nu veni nimeni. Nu înțelegeau ce se petrecea. Bărbații băură bere, cântară și tot cântară, dar în curând nu mai avu nimeni chef să cante, erau cu toții oarecum dezamăgiți. Așa că, atunci când trei soldați germani coborâră din tren, se iscă un moment de jubilarie. Soldați germani? Un miracol! Fură oaspeții întregului oraș; nicicând nu avea să-i mai iubească nimeni așa cum îi iubiră vienezii în acea noapte! Viena! Le-au oferit toate bomboanele tale de ciocolată, toate ramurile tale de brad, toată apa Dunării, toate vânturile Carpaților, Ringul tău, Palatul Schönbrunn, cu salonul său chinezesc, cu Sala Napoleon, cu cadavrul regelui Romei, cu sabia Piramidelor! Totul! Și nu erau decât trei soldați mărunți, care se ocupau de încartiruirea trupelor. Dar vienezii erau atât de nerăbdători să fie invadați, încât îi plimbară prin oraș, purtându-i în triumf. Cei trei soldați amărâți nici nu înțeleseseră bine entuziasmul pe care-l stârniseră. Habar n-aveau că ar putea fi atât de îndrăgiți. Ba chiar se speriară un pic... Dragostea este uneori înfricoșătoare. Cu toate acestea, oamenii începeau să-și pună întrebări. Unde era mașinăria de război germană? Ce făceau tancurile? Vehiculele blindate? Și toate bestiile fabuloase care le fuseseră făgăduite; unde erau? Așadar, pe Führer nu-l mai interesa Austria, țara sa natală? Nu, nu, nu era așa, însă... începuse să se înfiripe un zvon, dar nimeni nu îndrăznea să vorbească despre asta cu voce tare.

Trebuiau totuși să fie atenți la naziștii care ascultau totul... Se spunea – nu era sigur, dar situația părea să confirme zvonurile – că după ce trecuse frontiera, cu

un avânt greu de imaginat, fabuloasa mașinărie de război germană clacase lamentabil.

De fapt, armata germană întâmpinase cele mai mari dificultăți în trecerea frontierei. Operațiunea se desfășurase într-un haos de nedescris, cu o terifiantă lentoare. Și acum era staționată lângă Linz, la nicio sută de kilometri distantă. Cu toate acestea, din câte se pare, în acea zi de 12 martie era foarte frumos afară, chiar o vreme de vis.

Totul începuse atât de bine! La ora nouă ridicăm bariera vamală și, hop, suntem în Austria! Fără să fie măcar nevoie de violență sau de lovituri de tun, nu, aici, e vorba de dragoste, cucerirea vine de la sine, tandru, cu un zâmbet. Tancurile, camioanele, artileria grea, tot calabalâcul se îndreaptă încet spre Viena, pentru marea paradă nupțială. Mireasa a consimțit, nu este un viol, așa cum s-a afirmat, este o nuntă. Austriecii strigă, reproduc cât știu ei de bine salutul nazist, în semn de bun-venit; s-au antrenat timp de cinci ani. Dar drumul spre Linz este dificil, vehiculele scot fum, motocicletele huruie ca niște pluguri rotative. Ah! Mai bine s-ar fi apucat de grădinărit, nemții, ar fi făcut un mic tur al Austriei și apoi s-ar fi întors la Berlin, cuminți, și ar fi transformat toate vehiculele militare în tractoare și ar fi plantat varză în parcul Tiergarten. Căci, în apropiere de Linz, toată treaba se strică. Cerul este totuși imaculat, senin, unul dintre cele mai frumoase ceruri cu puțință.

Horoscopul din 12 martie indica o zi minunată pentru Balanța, Rac și Scorpion. În schimb, pentru restul omenirii, cerul era nefast. Democrațiile europene arătau în fața invaziei o resemnare marcată de fascinație. Englezii, care știau că era iminentă, îl avertizaseră pe Schuschnigg. Asta este tot ce au făcut. Francezii nu aveau guvern, criza ministerială picase la țanc.

La Viena, în acea dimineață de 12 martie, numai redactorul-șef al publicației *News Wiener Tagblatt*, Emil Löbl, va publica un articol în care să aducă un omagiu micului dictator Schuschnigg – un foarte mărunț act de rezistență; și aproape singurul. În cursul dimineții, o șleahță va da buzna în sediul redacției, iar Löbl va fi înlăturat brutal. Trupele SA își fac apariția în birouri și-i iau la bătaie pe angajați, pe jurnaliști, pe editori. Totuși, cei de la *Neues Wiener* nu sunt niște stângiști, n-au scos un cuvânt atunci când Parlamentul a dispărut în neant, au aprobat cuminte catolicismul autoritar al noului regim, au acceptat epurările editoriale sub regimul Dollfuss; nici plecarea social-democraților, arestați, supuși interdicției de a mai lucra, nu i-a deranjat prea mult. Dar eroismul este un lucru ciudat, relativ, și, în fond, este deopotrivă emoționant și îngrijorător să vezi că, în acea dimineață, singurul care a protestat a fost Emil Löbl.

Nici la Linz lucrurile nu stăteau altfel. Se făcuseră epurări teribile, iar acum orașul era întru totul nazist. Peste tot, oamenii cântau pană-și pierdeau suflul,

nutrind tot mai mult, cu fiecare minut ce trecea, speranța de a-l vedea pe Führer. Parcă toată lumea s-ar fi adunat acolo, soarele strălucea și berea curgea în valuri. Apoi, dimineața trece, oamenii somnolează prin câte un colț de bar și, cum nimic nu oprește timpul în loc, brusc se face amiază și, pe Pöstlingberg, soarele este la zenit. Fântânile sunt tăcute, familiile se întorc acasă pentru cină, Dunărea își unduiește valurile. La Grădina Botanică, colecția fabuloasă de cactuși este înșesată de confetti, păianjenii îi iau drept muște. La Viena, în Café Central, oamenii murmură cum că germanii nu au ajuns încă la Wels, că poate nu ar fi nici măcar la Meggenhofen! Cârcotașii chicotesc cum că ar fi luat-o în direcția greșită, că se îndreaptă spre Susa ori Damietta, că anul viitor o să-i vedem la teatrul de revistă Bobino! Dar unii vorbesc cu glas abia șoptit despre o defecțiune, o pană de combustibil, o mare problemă de realimentare.

Hitler a părăsit orașul München într-un automobil, cu vântul rece șfichiindu-i fața. Mercedesul lui rulează prin pădurile adânci. Plănuise să meargă mai întâi la Braunau, orașul său natal, apoi la Linz, orașul tinereții sale, și în cele din urmă la Leonding, unde erau înmormântai părinții săi. Per ansamblu, a fost o călătorie plăcută. În jurul orei patru după-amiaza, Hitler a trecut granița la Braunau; era o zi luminoasă, dar foarte rece, convoiul său era alcătuit din douăzeci și patru de automobile și douăzeci de camionete. Toate efectivele sunt prezente: trupele SS, SA, poliția, toate corpurile armatei. Comunicăm cu mulțimea. Ne oprim pentru o clipă în fata casei Führerului, dar nu avem timp de pierdut! Suntem deja în mare întârziere. Fetele întind buchete de flori, mulțimea flutură stegulețele cu svastici, totul merge bine. Până la mijlocul după-amiezii, cortegiul a trecut deja prin mai multe sate, Hitler zâmbeste, face cu mâna, pe chipul lui se citește vizibil exaltarea; schițează salutul național-socialist la fiecare pas, oriunde vede un mic grup de țărani sau de fete tinere. Dar, cel mai adesea, se mulțumește cu această poză ciudată pe care Chaplin a parodiat-o atât de bine, cu brațul pliat într-un gest dezinvolt, ușor efeminat.

UN AMBUTEIAJ DE PANZERE

Blitzkrieg este o simplă formulă, un cuvânt pe care publicitatea l-a lipit dezastrului. Teoreticianul acestei strategii agresive se numește Guderian. În cartea sa *Achtung – Panzer!* cu un titlu sec, dar captivant, Guderian și-a dezvoltat teoria despre războiul-fulger. Desigur, l-a citit pe John Frederick Charles Fuller; i-a plăcut nespun cartea proastă a acestuia despre yoga, a parcurs febril profețiile sale delirante, în care a crezut că a descoperit misterul înspăimântător al lumii; dar, mai presus de orice, articolele sale despre mecanizarea armatelor i-au răpit somnul, nopți și nopți la rând. L-au pus pe gânduri cărțile lui Fuller, îi plăcea aceasta evocare pătimașă a unui război eroic și brutal. Căci John Frederick Charles Fuller este pătimaș, atât de pătimaș, încât puțin mai târziu i se va alătura lui Mosley, deplângând indolența democrațiilor parlamentare și solicitând un regim mai exaltant. Astfel, el va deveni membru al Ligii Nordice, vizând promovarea nazismului. Adepții se întruneau în secret, în câte o căsuță tipic englezească, și petreceau ore întregi discutând despre evrei. Dar simpatizanții Ligii nu erau doar negustori din Mayfair, o, nu, printre ei se număra și Lady Douglas-Hamilton, care iubea atât de mult animalele; căci, se știe, toate suferințele au ca sediu central sufletul omenesc. Printre ei se afla și bunul duce de Wellington, Arthur Wellesley, vedeta saloanelor, absolvent al colegiului Eton, om care beneficiase de toate înlesnirile din lume, fiind prin urmare de neiertat, cunosător al operelor lui Properțiu și Lucan, fără îndoială cu obiceiul de a se plimba în zori prin grădinile reședinței sale, cântând din fluiet printre păstorii lui Teocrit, colecționar de opere de artă, poate nu dintre cele mai bune, dar orișicât. Și care totuși avea craniul îngust, buza de jos lipsită de vlagă și o privire absentă, așa încât, dacă ar fi fost născut într-o suburbie londoneză, probabil că nu s-ar fi vorbit niciodată despre el.

„*Achtung – Panzer!*“ La 12 martie 1938, vehiculele blindate deschideau parada; în fruntea celui de-al XVI-lea corp de armată, Heinz Guderian își va împlini în sfârșit visul. Primul vehicul blindat german a fost proiectat în 1918, în douăzeci de exemplare; era o carcasă grea de fier, o cutie de două sute de cai, un căruț mare și foarte lent, dificil de manevrat. La sfârșitul războiului, unul dintre ele a înfruntat în luptă unu la unu un tanc englez și a fost iremediabil distrus. E drept că, de la acest botez, tancul înregistrase un progres semnificativ, dar rămăneau încă multe de făcut. Astfel, Panzer IV, care avea să fie la un moment dat rege pe câmpul de bătălie, nu se afla deocamdată, în acea zi a lunii martie

1938, decât într-un stadiu incipient. Produsă de Krupp, această mașină de luptă de mici dimensiuni se dovedea absolut mediocră. Avea o armură prea ușoară, incapabilă să reziste în fața obuzelor antitanc, iar țeava îi permitea să atace doar ținte moi. Panzer II era chiar mai mic, o adevărată cutie de sardine. Era rapid, ușor, dar incapabil să străpungă armura unui tanc inamic, fiind el însuși vulnerabil. Era depășit încă de la ieșirea din fabrică. De altfel, inițial trebuia să fie un vehicul de antrenament, însă procesul de producție a înregistrat întârzieri; războiul a venit mai repede decât era așteptat, și tancul a fost introdus în serviciul activ. Cât despre Panzer I, acesta era practic o tanchetă și nu susținea mai mult de două persoane, care stăteau așezate direct pe metal, ca niște profesori de yoga. Era prea fragil și avea un armament foarte slab, în schimb, era ieftin, doar cu puțin mai scump decât un tractor.

Tratatul de la Versailles interzicea Germaniei fabricarea de tancuri, astfel încât companiile germane le produceau prin intermediul unor societăți-paravan din străinătate. Iată, așadar, cum ingineriile financiare au servit dintotdeauna celor mai nocive manevre. Astfel, în secret, Germania își constituise, din câte se spunea, o prodigioasă mașinărie de război. Și tocmai această nouă armată, această promisiune împlinită în sfârșit în văzul întregii lumi, era ceea ce așteptau toți austriecii pe marginea drumului, în data de 12 martie 1938. Prin urmare, era firesc ca oamenii să fie ușor neliniștiți, ușor febrili, sub soarele radios.

Tocmai acela a fost momentul în care un firicel de nisip s-a strecurat în formidabila mașinărie de război germană. Mai întâi, un șir întreg de blindate erau trase pe dreapta. Hitler, care trebuia să plece în Mercedesul său, le aruncă o privire disprețuitoare. Apoi erau și alte vehicule ale artileriei grele, rămase în mijlocul drumului; și degeaba claxonară, strigară unii și alții că Führerul trebuia să treacă, tancurile vâsleau parcă printr-o mare de clei. Un motor este ceva sublim, un adevărat miracol, dacă stai bine să te gândești. Un strop de combustibil, o scânteie și hop! presiunea crește, împinge pistonul, ceea ce antrenează după sine rotația arborelui cotit, și pe-aici ți-e calea! Dar e simplu doar pe hârtie, de îndată ce face pană, ai dat de belea! Nu mai înțelegi nimic. Trebuie să-ți vâri mâinile într-o unsoare oribilă, să deșurubezi, să înșurubezi... Or acum, pe 12 martie 1938, în ciuda soarelui care strălucea puternic, era îngrozitor de frig. Prin urmare, nu era prea distractiv să scoți lada cu scule pe marginea drumului. Hitler își iese din minți, ceea ce trebuia să fie o zi de glorie, o traversare vivace și hipnotică, se transformă într-un ambuteiaj. În locul vitezei, un blocaj; în locul vitalității, asfixiere; în locul elanului, un dop.

În orașele mici, ca Altheim, Ried, peste tot aproape, tinerii austrieci așteaptă, cu fețele biciuite de vânt. Unii plâng de frig. În acea perioadă, la marele târg al personalităților, franțuzoaicele îl vor pe Tino Rossi la Galeriile Lafayette, iar

americancele vor să danseze swing pe acordurile muzicii lui Benny Goodman. Însă austriecelor nu le pasă de Tino Rossi și Benny Goodman; ele l-au cerut pe Adolf Hitler. Astfel că, la intrarea în sate, se aud strigăte: „*Der Führer kommt!*” Și apoi, cum nu apare nimeni, oamenii încep să discute în legea lor.

Asta pentru că nu rămăseseră în pană doar câteva tancuri izolate, nu vorbim doar de câte un mic vehicul blindat pe ici, pe colo, nu, vorbim despre cea mai mare parte a impozantei armate germane; acum, drumul era complet blocat. Ah! Parcă-i o scenă desprinsă dintr-un film de comedie: Führerul care-și iese din minți, mecanicii care aleargă pe șosea, ordinele strigate cu repeziciune în limba aspră și febrila a celui de-al Treilea Reich. Și apoi o armată, când trece cu tancurile peste tine, când defilează cu treizeci și cinci de kilometri pe oră, în plină zi, stârnește oareșce vâlvă. Dar o armată rămasă în pană nu înseamnă nimic. O armată rămasă în pană este culmea ridicolului. Generalul primește o săpuneală pe cinste! Urlete, insulte; Hitler îl consideră responsabil pentru acest fiasco. Ar fi trebuit să degajeze vehiculele grele, să tracteze câteva tancuri, să împingă niște mașini, pentru a-i permite Führerului să treacă. Hitler a ajuns în cele din urmă la Linz după căderea nopții.

*

Între timp, sub o lună înghețată, trupele germane încărcară în cea mai mare viteză, pe platforme de tren, cât mai multe tancuri cu puțință. Fără îndoială că aduseseră de la München specialiști, lucrători feroviari și operatori de macarale. Apoi, trenurile purtară blindatele de parcă ar fi fost recuzita unui circ. Trebuiau cu orice preț să ajungă la Viena pentru ceremoniile oficiale, spectacolul cel mare! Probabil că a fost o scenă bizară, siluetele acelea sinistre, trenurile acelea rulând pe timp de noapte de-a lungul Austriei, ca niște dricuri, cu încărcătura lor de mașini blindate și tancuri.

INTERCEPTĂRI TELEFONICE

Pe 13 martie, a doua zi după Anschluss, serviciile secrete britanice interceptară o comedie telefonică ciudată între Anglia și Germania – „Domnule Ribbentrop”, se plângea Göring, care rămăsese la cârma Reichului în timp ce Hitler se îndrepta spre patria sa, „această chestiune a ultimatumului cu care am amenința Austria este o minciună abominabilă. Seyss-Inquart, adus la putere prin voința poporului, ne solicită ajutorul. Dacă ați cunoaște brutalitatea regimului Schuschnigg!” La care Ribbentrop răspunse: „Este uimitor! Toată lumea trebuie să știe.” Discuția continuă în aceeași notă timp de o jumătate de oră. Trebuie să ne imaginăm ce se petrecea în mintea celor care notau aceste fraze ciudate; foarte probabil, aveau impresia că se aflau deodată în culisele unui teatru. Apoi, dialogul se sfârșește. Göring evocă vremea însorită. Cerul senin. Păsările. Stă pe balcon, spune el, și asculta la radio entuziasmul austrieșilor. „E minunat!” exclamă Ribbentrop.

Șapte ani mai târziu, la 29 noiembrie 1945, dialogul acesta răsună din nou. Erau aceleași cuvinte, poate mai puțin ezitante, mai elaborate în scris; dar exact aceleași cuvinte dezinvolve, același sentiment de deriziune. Asta se întâmplă la Nürnberg, la tribunalul internațional. Acuzatorul american, Sydney Alderman, scoate un vraf de hârtii din dosarul său, în sprijinul acuzației de complot împotriva păcii. Conversația aceasta dintre Ribbentrop și Göring îi pare foarte edificatoare; se subînțelege un soi de „limbaj dublu”, spune el, menit să inducă în eroare alte națiuni.

Așadar, Alderman își începu lectura. Citi scurtul dialog ca și cum ar fi citit replicile unei piese de teatru. Și o făcu atât de convingător, încât, atunci când pronunță numele lui Göring, referindu-se la primul personaj, adevăratul Göring, aflat în boxa acuzaților, dădu să se ridice. Dar înțelese numaidecât că nu era chemat, în schimb cineva îi interpreta rolul în fața lui și-i reproducea tiradele. Cu o voce monotonă și grea, Alderman citi mica scenetă.

Göring: – Domnule Ribbentrop, după cum știți, Führerul mi-a încredințat conducerea Reichului în absența sa. Voiam să vă informez cu privire la imensa bucurie care copleșește Austria și pe care o puteți auzi la radio.

Ribbentrop: – Da, e fantastic, nu-i așa?

Göring: – Seyss-Inquart se temea ca țara să nu cadă pradă terorii sau războiului civil. Ne-a cerut să venim imediat, iar noi ne-am îndreptat numaidecât spre frontieră, pentru a evita haosul.

Ceea ce Göring nu știa în acel moment, pe data de 13 martie 1938, era că într-o bună zi urma să intrăm în posesia unor schimburi de replici mai veridice. El ceruse serviciilor din subordine să-i consemneze discuțiile importante; istoria trebuia să se poată servi de ele. Cine știe, poate că la bătrânețe avea să scrie o versiune proprie a *Războiului galic*! Și atunci s-ar fi putut bizui pe notițele luate pe furiș în timpul episoadelor majore ale carierei sale. Ceea ce nu știa era că aceste note, în loc să sfârșească pe biroul său, la pensie, aveau să ajungă în mâinile unui procuror, aici, la Nürnberg. Apoi fură reproduse alte scene, cele jucate între Berlin și Viena, cu două zile mai înainte, în noaptea de 11 martie, când Göring credea că nimeni nu-l ascultă, nimeni în afară de Seyss-Inquart sau Dombrowski, consilierul ambasadei care servea drept intermediar, și, desigur, cel care consemna pentru posteritate conversațiile lor prodigioase. Nu știa că, de fapt, toată lumea îl asculta. O! nu în clipa în care vorbea, nu, ci din viitor, tocmai din acea posteritate la care trăsesese cu ochiul. Așa stau lucrurile. Toate conversațiile pe care Göring le-a purtat în acea noapte sunt într-adevăr perfect arhivate, disponibile. Au scăpat în chip miraculos din bombardamente.

Göring: – Când se gândește Seyss-Inquart să-și formeze cabinetul?

Dombrowski: – La ora 21.15.

Göring: – Acest cabinet trebuie format la ora 19.30.

Dombrowski: – ... la ora 19.30.

Göring: – Keppler o să vă dea numele. Știți cine trebuie să fie ministru al Justiției?

Dombrowski: – Da, da...

Göring: – Spuneți numele...

Dombrowski: – Cumnatul dumneavoastră, nu-i așa?

Göring: – Corect.

Astfel, din oră în oră, Göring îi dictează ordinea de zi. Pas cu pas. Iar replicile sale scurte trădează tonul imperios, disprețul. Latura mafiotă a acestui caz sare deodată în ochi. La nici douăzeci de minute de la scena pe care tocmai am citit-o, Seyss-Inquart sună din nou. Göring îi ordonă să se întoarcă la Miklas și să-i explice că, dacă nu-l va numi cancelar înainte de ora nouăsprezece treizeci, o invazie se poate abate asupra Austriei. Suntem departe de conversația amabilă dintre Göring și Ribbentrop pe tema spionilor englezi, departe de eliberatorii Austriei. Dar mai este un lucru care trebuie să ne rețină atenția; și anume, expresia utilizată de Göring, amenințarea cu invazia care se poate *abate asupra Austriei*. I se asociază numaidecât imagini terifiante. Însă trebuie derulat înapoi filmul pentru a înțelege cum se cuvine, trebuie să uităm ceea ce credem că știm, trebuie să uităm de război, trebuie să ne debarasăm de știrile vremii, de montajele lui Goebbels, de toată propaganda lui. Trebuie să ne amintim că, în

accest moment, *Blitzkrieg* nu înseamnă nimic. Nu e decât un ambuteiaj de panzere. Nu e decât o imensă pană de motor pe șoselele austriece, nimic altceva decât furia oamenilor, un cuvânt venit prea târziu, ca o cacealma la poker. Și uimitor în acest război este succesul inedit al acelei impertinențe, din care trebuie reținut un aspect: lumea cedează în fața blufului. Chiar și lumea cea mai serioasă, cea mai rigidă, chiar și vechea ordine, dacă nu cedează întotdeauna în fața exigențelor justiției, dacă nu se înclină întotdeauna în fața poporului răsculat, se înclină în fata unui bluf.

La Nürnberg, Göring asculta, cu bărbia sprijinită-n pumn, lectura lui Alderman. Din când în când schița un zâmbet. Protagonistii scenei sunt reuniți în aceeași încăpere. Nu mai sunt la Berlin, Viena și Londra, sunt la doar câțiva metri unii de alții: Ribbentrop și prânzul de rămas-bun, Seyss-Inquart și servilismul lui de *kapo*⁷, Göring și metodele sale de gangster. În cele din urmă, pentru a-și încheia demonstrația, Alderman reveni la data de 13 martie. Citi finalul micului dialog. Îl citi cu acel glas monoton care știrbea discuției întreg prestigiul și o reducea la ceea ce era: pur și simplu o ticăloșie.

Göring: – E o vreme minunată aici. Cer senin. Stau pe balconul meu, învelit cu pățuri, la aer curat. Tocmai îmi beau cafeaua. Păsările cîripesc. Ascult la radio entuziasmul austrieclilor.

Ribbentrop: – E minunat!

În acea clipă, sub orologiu, în boxa acuzărilor, timpul stă în loc; ceva se întâmplă. Toată sala se întoarce spre ei. După spusele lui Kessel, trimis special al publicației *France-Soir* la tribunalul de la Nürnberg, la auzul acelui cuvânt, „minunat!”, Göring izbucni în răs. Amintindu-și de acea exclamație exagerată, simțind poate că acea replică teatrală era la antipozii mării istorii, ai decenței sale, ai ideii generale despre marile evenimente, Göring îl privi pe Ribbentrop și izbucni în răs. Iar Ribbentrop, la rândul său, fu zdruncinat de un răs nervos. În fața tribunalului internațional, în fața judecătorilor, în fața jurnaliștilor din întreaga lume, cei doi nu se putură abține să nu pufnească-n răs, printre ruine.

---

⁷ Prizonier din lagărele de concentrare însărcinat cu supravegherea celorlalți deținuți și diverse treburi administrative, beneficiind în schimb de anumite facilități (n.tr.)

MAGAZINUL CU RECUZITĂ

Adevărul se răspândește în tot soiul de pulberi. Astfel, cu mult înainte de a-și spune Anders, *Altul*, emigrat în Statele Unite și nevoit fiind să-și câștige existența din slujbe mărunte, devenind accesorișt la peste patruzeci de ani, intelectualul german Günther Stern lucrează la Hollywood Custom Palace, magazin ale cărui galerii păstrează și ascund tot trecutul vestimentar al omenirii. Hollywood Custom Palace este un magazin cu piese de recuzită care închiriază, pentru diverse filme, costume de Cleopatre și Dantoni, de acrobați din Evul Mediu și burghezi din Calais. Găsești tot ce vrei la Hollywood Palace, toată garderoba demodată a umanității, neant sublim, firimituri de glorie împrăștiate pe rafturi, simulacre de amintiri. Aici, se țin la păstrare săbiile din lemn, coroanele din carton, pereții despărțitori din hârtie. Totul este fals. Cărbunele de pe gulerul minerului, gaura din genunchiul cerșetorului, sângele de pe gâtul condamnatului. Istoria e un spectacol. La Hollywood Palace te întâlnești cu tot ce a fost: vesminte de martiri stau întinse la uscat pe aceleași frânghii ca și togile patricienilor. Nu se face nicio deosebire. Se afirmă că imaginile, cinematograful, fotografiile nu constituie lumea – nu sunt tocmai sigur de asta. Astfel, etajele clădirii în care epocile se îngrămădesc laolaltă, lasă impresia absurdului sau nebuliei. Ca și cum te-ai afla în mijlocul grandorii, dar încolțit, înghesuit, ca și cum praful n-ar fi nimic altceva decât pudră, uzura, o iluzie, murdăria, machiaj, iar aparența, adevărul lucrurilor. Dar întreaga omenire înseamnă, cu siguranță, prea mult. Iar la Hollywood Palace se îngrămădesc prea multe boarfe, se strâng prea multe variațiuni, se acumulează prea multe epoci. Găsești acolo peplumul roman din filmele istorice, veșmântul egiptean ieftin, cel babilonian de circ, cel grecesc de contrabandă; dar și toate variantele de fuste tahitiene și pânze cu care-și acoperă africanii coapsele, sariul colorat al femeilor din Gujarat, bogatul *baluchari* din Bengal, bumbacul lejer din Pondicherry; mai găsești și tot ce înseamnă sarong malaysian, straie care se trag pe cap, ponchouri, pelerine, *paenulae*; primele costume cu mâneci, tunici, bluze și cămăși, caftane, pielea de animal din preistorie și toți strămoșii pantalonilor. E o minunată cavernă, Hollywood Palace. Desigur, munca nu este tocmai fascinantă, să împătorești hainele cadavrului lui Pancho Villa, să ajustezi colereta Mariei Stuart, să pui pălăria lui Napoleon la loc pe etajera sa. Și totuși, ce privilegiu: să fii un accesorișt al istoriei.

În jurnalul său, Günther Stern insistă: orice haine pot fi găsite acolo, chiar și cele în care au fost îmbrăcate maimuțele de circ sau cățelei din Deauville; de la frunza de vița a lui Adam la bocancii soldaților din SA, nimic nu lipsește. Dar cel

mai surprinzător nu este că găsim aici toate costumele pământului, ci că printre ele se află deja și uniforme naziștilor. Și ironie a sorții, după cum notează Günther Stern, un evreu le lustruiește bocancii. Pentru că toate aceste haine necesită întreținere! Și, ca oricare alt angajat de la Hollywood Palace, Günther Stern trebuie să lustruiască bocancii naziștilor la fel de sânguincios cum perie sandalele gladiatorilor sau pe cele ale chinezilor. Aici, drama reală nu contează „costumele trebuie să fie pregătite pentru filmare, pentru marea punere în scenă a lumii. Și vor fi gata; și sunt mai realiste decât originalele, mai exacte decât cele care zac prin muzee; replici perfecte, cărora nu le lipsește niciun nasture, care n-au niciun fir tras și care, la fel ca cele de pe rafturile magazinelor, se găsesc în mai multe măsurii. Dar aceste haine nu trebuie să fie doar niște replici incontestabile, ele trebuie, de asemenea, să fie ponosite, rupte, pătate. Și da, lumea nu este o paradă de modă, iar cinematograful trebuie să creeze iluzii. Prin urmare, trebuie întreținute rupturile, petele și rugina false. Trebuie să se creeze impresia că timpul a trecut deja.

Așadar, cu mult înainte ca Bătălia de la Stalingrad să aibă loc, ca Operațiunea Barbarossa să fie schițată, gândită, decisă; înainte de campania din Franța, chiar înainte ca germanii să fi nutrit cea mai vagă idee de-a o întreprinde, războiul este deja acolo, pe rafturile spectacolului. Marea mașinărie americană pare să-i fi acaparat deja tumultul imens. Ea nu va istorisi războiul altfel decât ca pe o faptă de vitejie. Va face profit din asta. Va face o temă. O afacere rentabilă. Într-un final, nici panzerele, nici avioanele Stuka și nici orgile lui Stalin⁸ nu sunt cele care refac lucrurile și le remodelează și le deformează. Nu. Acolo, în această Californie atât de productivă, între câteva bulevarde care fac unghiuri drepte, la colțul dintre o gogoșărie și o benzinărie, densitatea existențelor noastre adoptă tonul certitudinilor colective. Acolo, în primele supermarketuri în fața primelor televizoare, între prăjitorul de pâine și computer, lumea se povestește pe sine în ritmul ei adevărat, cel pe care-l va adopta în cele din urmă.

Și în timp ce Führerul își pregătea atacul împotriva Franței, în timp ce statul său major se străduia să resusciteze vechile formule ale lui Schlieffen și mecanicii lui se străduiau să repare panzerele, Hollywoodul le depunea deja costumele pe rafturile trecutului. Fuseseră deja atârinate pe portmantourile cazurilor clasate, împăturite și puse teanc la raionul de vechituri. Da, cu mult înainte de începerea războiului, în timp ce Lebrun, orb și surd, își semnează decretele cu privire la loterie, în timp ce Halifax se erijează în complice, iar austriecii, speriați, cred că-și întrevăd destinul în silueta unui nebun, uniforme militare ale naziștilor sunt deja depozitate la magazinul cu recuzită.

---

⁸ Sisteme de rachete Grad folosite de ruși în cel de-al Doilea Război Mondial (n.tr.)

SUNETUL MUZICII

Pe 15 martie, în fața palatului imperial, ocupând întreaga suprafață a pieței, până la marea statuie ecvestră înfățișându-l pe Carol al Austriei, mulțimea, sărmana mulțime austriacă, abuzată, maltratată, dar în cele din urmă îngăduitoare, s-a adunat să aclame. Dacă dăm la o parte zdrențele hidoase ale istoriei, găsim două lucruri: ierarhia împotriva egalității și ordinea împotriva libertății. Astfel, indusă în eroare de ideea de națiune meschină și periculoasă, fără viitor, această uriașă mulțime, descumpănită de o înfrângere anterioară, ridică brațele în aer. Acolo, la balconul palatului lui Sissi, declamând cu o voce teribil de stranie, lirică, tulburătoare, încheindu-și discursul cu un strigăt răgușit și neplăcut, Hitler. El zbiară într-o germană foarte apropiată de limba inventată mai târziu de Chaplin, alcătuită din imprecășii, și în care se disting doar câteva cuvinte ici și colo, „război“, „evrei“, „lume“. Aici, mulțimea, nenumărată, începe să strige. De la balcon, Führerul tocmai a proclamat Anschlussul. Aclamațiile sunt atât de unanime, atât de puternice, atât de pregnante, încât te întrebi dacă nu este aceeași mulțime care se aude la jurnalele de știri din epocă, aceeași coloană sonoră. Căci sunt înregistrări pe care lumea le-a văzut, documentare sau filme de propagandă care prezintă această poveste, care ne-au falsificat cunoașterea intimă; și tot ceea ce credem este suprapus peste acel fundal omogen.

Nu vom ști niciodată. Nu se mai știe cine vorbește. Înregistrările din acele vremuri au devenit amintirile noastre, printr-o uimitoare vrajă. Războiul mondial și preambulul său sunt transpuse în acest film infinit în care nu se mai distinge ce este adevărat și ce este fals. Și din moment ce Reichul a recrutat mai mulți regizori, cameramani, sunetiști, mașiniști decât orice alt protagonist al acestei drame, putem spune că, până la intrarea în război a rușilor și americanilor, imaginile pe care le avem despre război rămân pentru totdeauna în regia lui Joseph Goebbels. Istoria se desfășoară sub ochii noștri, ca un film de Joseph Goebbels. E extraordinar. Buletinele germane de știri devin modelul ficțiunii. Astfel, Anschlussul pare a fi un succes uimitor. Dar aclamațiile au fost, în mod evident, adăugate la imagini; ele sunt, după cum se spune, postsincronizate. Și se prea poate ca niciuna dintre ovațiile nebunești din timpul aparițiilor Führerului să nu fi fost așa cum le auzim noi.

Am revăzut aceste filme. Desigur, să nu rămânem cu o impresie greșită, au fost aduși militanți naziști de pe tot cuprinsul Austriei, adversarii, evreii au fost arestați, este o mulțime triată, epurată; dar austriecii sunt și ei acolo, fără doar și poate, nu este doar o masă de figuranți. Sunt acolo, fără doar și poate, și fetele

acelea vesele, cu coșite blonde, și acel cuplu tânăr care strigă zâmbind – ah, toate zâmbetele acestea! Gesturile acestea! Steagurile care se flutură la trecerea procesiunii! Niciun foc de armă nu s-a tras. Ce tristețe!

Însă nu totul a decurs așa cum fusese prevăzut; și „cea mai bună armată a lumii” tocmai demonstrase că nu era cu nimic mai mult decât un ansamblu de metale, un înveliș de tablă gol pe dinăuntru. Cu toate acestea, în ciuda lipsei de pregătire, în ciuda echipamentelor defectuoase, deși cu puțin timp în urmă zeppelinul botezat *Hindenburg* a explodat înainte de aterizare, în New Jersey, și treizeci și cinci de pasageri și-au găsit astfel sfârșitul, deși majoritatea generalilor din Luftwaffe nu știu mare lucru despre aviația de vânătoare, deși Hitler și-a arogat prerogativele de comandant militar suprem fără a avea vreo experiență în domeniu, știrile vremii creează sentimentul unei mașinării implacabile. În cadrele atent montate se poate vedea cum blindatele germane înaintează în mijlocul unei mulțimi extatice. Cine ar fi zis că tocmai suferiseră o imensă pană? Armata germană pare să mărșăluiească pe drumul victoriei, o victorie simplă, pavată cu flori și zâmbete. Suetonius povestește cum împăratul roman Caligula își transportase astfel legiunile în nord, și că, într-un moment de incertitudine sau de extaz, dispusese efectivele cu fața spre mare și le ordonase să culeagă scoici. Ei bine, uitându-te la știrile franceze, ai impresia că soldații germani și-au petrecut ziua culegând zâmbete.

Uneori pare că ceea ce ni se întâmplă a fost deja scris într-un ziar vechi de câteva luni; este un vis urât pe care l-am avut deja. Astfel că, nici șase luni mai târziu, la șase luni de la Anschluss, pe 29 septembrie 1938, ne aflăm la München, pentru celebra conferință. Și, de parcă ar exista vreo șansă ca apetitul lui Hitler să se oprească acolo, Cehoslovacia este trădată. O delegație franceză și una britanică se deplasează în Germania. Primirea e călduroasă. În salonul principal se aude clinchetul candelabrului, pandantivele de cristal, precum clopoțeli aceia care se agită în bătaia vântului, își cântă partitura aeriană deasupra sperietorilor. Echipetele lui Daladier și Chamberlain încearcă să-i smulgă lui Hitler niște concesii ridicole.

Copleșim istoria, pretindem că i-ar surprinde întotdeauna într-o postură demnă pe protagoniștii tulburărilor noastre. N-am vedea niciodată tivul murdar, fața de masă îngălbenită, cotorul carnetului de cecuri, pata de cafea. Din evenimente, nu ni se arată decât partea bună. Totuși, dacă privim cu luare-aminte fotografia în care-i vedem pe Chamberlain și Daladier la München, chiar înainte de a semna, lângă Hitler și Mussolini, prim-ministrul francez și cel britanic nu par foarte mândri. Și totuși semnează. După ce au parcurs străzile din München în uralele unei mulțimi uriașe, care i-a întâmpinat cu salutul nazist, ei

semnează. Și noi îi vedem, pe unul dintre ei, Daladier, cu pălăria pe cap, un pic stânjenit, făcând ușor cu mâna către mulțime, și pe celălalt, Chamberlain, cu pălăria în mână și afișând un zâmbet larg. Acest neobosit artizan al păcii, cum este numit în buletinele de știri ale vremii, urcă treptele, în alb și negru pentru eternitate, între două rânduri de soldați naziști.

În acest moment, comentatorul, inspirat, spune cu o voce nazală că cei patru șefi de stat, Daladier, Chamberlain, Mussolini și Hitler, animați de aceeași dorință de pace, pozează pentru posteritate. Istoria redă acestor comentarii nulitatea lor derizorie și aruncă asupra tuturor știrilor ce vor urma o discreditare dezolantă. La München pare să se fi născut o imensă speranță. Cei care o afirmă nu cunosc sensul acestor cuvinte. Ei vorbesc limba paradisului unde, se spune, toate cuvintele sunt egale. Puțin mai târziu, la Radio Paris, o mie șase sute patruzeci și opt de metri pe unde lungi, după câteva note muzicale, Édouard Daladier începe să povestească. Este convins că a salvat pacea în Europa, asta ne spune el. Nu crede însă o iotă. „Ah! idioții, dacă ar ști!“, se pare ca a murmurat în timp ce cobora din avion, în fața mulțimii care-l ovaționa. În acest imens bric-à-brac al suferinței, unde se pregătesc deja cele mai grave evenimente, domina un respect misterios pentru minciună. Manevrele doboară la pământ faptele; și declarațiile șefilor de stat vor fi în curând luate pe sus ca un acoperiș din tablă de o furtună primăvărată.

MORȚII

Pentru ca anexarea Austriei să fie consfințită, se organizează un referendum. Opozanții, atâția câți mai erau, fură arestați. Preoții îndemnară din amvon să se voteze în favoarea naziștilor, iar bisericile fură împodobite cu svastici. Chiar și fostul lider al social-democraților făcu apel să se voteze afirmativ. Nu se auzi aproape nicio notă discordantă. Austriecii votară în proporție de 99,75% pentru afilierea la Reich. Și pe când cei douăzeci și patru de domni de la începutul acestei povești, prelații marii industrii germane, studiau deja cum să prăduiască mai bine țara, Hitler făcuse ceea ce am putea numi un turneu triumfal în Austria. Cu ocazia acestei regăsiri fantastice, fusese aclamat pretutindeni.

Și totuși, chiar înainte de Anschluss, au avut loc peste 1700 de sinucideri într-o singură săptămână. În scurt timp, anunțarea unei sinucideri în presă va deveni un act de rezistență. Câțiva jurnaliști vor îndrăzni încă să scrie despre câte o „moarte subită”; represaliile îi vor reduce numaidecât la tăcere. Se vor căuta apoi alte formule uzuale, lipsite de consecințe. Astfel, numărul celor care și-au pus capăt zilelor rămâne necunoscut, la fel și numele lor. A doua zi după anexare, *Neue Freie Presse* a publicat patru necrologuri: „În dimineața zilei de 12 martie, Alma Biro, funcționară, în vârstă de 40 de ani, și-a tăiat venele cu o lamă de ras și a pornit gazul. În același timp, scriitorul Karl Schlesinger, în vârstă de 49 de ani, s-a împușcat în cap. S-a sinucis, de asemenea, Helene Kuhner, menajeră, 69 de ani. În cursul după-amiezii, Leopold Bien, funcționar, 36 de ani, s-a aruncat pe fereastră. Motivele gestului său rămân necunoscute.” Această mică notă banală este profund rușinoasă. Întrucât, pe 13 martie, nimeni nu putea ignora motivele lor. Nimeni. De altfel, nici nu se poate vorbi despre motive, ci despre o singură cauză comună.

Poate că Alma, Karl, Leopold sau Helene i-au văzut de la ferestrele lor pe acei evrei târâți pe străzi. Le-a fost de ajuns să-i întrezărească pe cei care au fost rași în cap înainte de a înțelege. Le-a fost de ajuns să vadă un om pe al cărui occiput trecătorii pictaseră o cruce tau, simbol al cruciaților, pe care în urmă cu o oră o purta încă și cancelarul Schuschnigg la reverul hainei sale. Le-a fost chiar de ajuns să li se spună, să ghicească, să intuiască, să-și imagineze chiar înainte să se întâmple. Le-a fost de ajuns să-i vadă pe oameni zâmbind ca să-și dea seama.

Și aproape că nici nu contează dacă în acea dimineață Helene a văzut sau nu, în mijlocul mulțimii care zbiera, niște evrei ghemuiți în patru labe, forțați să curețe trotuarele sub privirile amuzate ale trecătorilor. Nu contează nici dacă a asistat sau nu la aceste scene atroce în care evreii au fost obligați să pască iarba.

Moarte ei reflectă doar ceea ce a simțit, nenorocirea imensă, realitatea hidoasă, dezgustul său față de o lume pe care a văzut-o dezvăluindu-se în nuditatea ei ucigătoare. La urma urmei, crima era deja acolo, în steagurile micuțe, în zâmbetele fetelor, în toată acea primăvară denaturată. Și chiar și în râsete, în fervoarea aceea dezlănțuită, Helene Kuhner trebuie să fi simțit ura și bucuria. Trebuie să fi întrezărit – într-un teribil raptus –, dincolo de acele mii de siluete, de chipuri, milioanele de condamnați. Și a deslușit, dincolo de veselia înfricoșătoare, cariera de granit de la Mauthausen. Și atunci s-a văzut murind. Pe 12 martie 1938, în surâsul tinerelor din Viena, în mijlocul strigătelor mulțimii, în mireasma proaspătă a florilor de nu-mă-uita, în acea stranie bucurie, în toată acea fervoare, Helene trebuie să fi încercat o tristețe întunecată.

Ghirlande, confetti, stegulețe. Ce s-a ales oare de acele tinere debordând de entuziasm, ce s-a ales de zâmbetele lor? de nepăsarea lor? de chipurile lor atât de sincere, atât de fericite! de toată acea jubilară din martie 1938? Dacă vreuna dintre ele s-ar recunoaște astăzi pe ecran, ce-ar gândi? Gândirea adevărată a fost întotdeauna secretă, de la începutul lumii. Gândim prin apocopă, în apnee. Dedesubt, viața se prelinge ca o sevă, lentă, subterană. Dar acum, când ridurile i-au crestat buzele, i-au irizat pleoapele, i-au amuțit glasul – când privirea îi plutește pe suprafața lucrurilor, între televizorul care-și scuipă imaginile sale de arhivă și borcanul de iaurt, în timp ce asistenta trebaluiește în jurul ei, fără să se mai sinchisească, foarte departe de războiul mondial, în timp ce generațiile se succedă la fel cum, în noaptea întunecată, se schimbau santinelele –, cum să separe tinerețea pe care a trait-o, mireasma fructelor, acea vitalitate ce creștea până când aproape că i-a tăiat răsuflarea, de oroare? Habar n-am. Și în azilul de bătrâni, în mirosul stătut de eter și tinctură de iod, în fragilitatea ei de pasăre, copila îmbătrânită și zbârcită, care se recunoaște în filmuleț, în dreptunghiul rece al televizorului, ea care este încă în viață, după război, după ruine, după ocupația americană sau rusă, cu sandalele sale scârțâind pe linoleum, cu mâinile sale pătate alunecându-i încet de pe brațele scaunului când infirmiera deschide ușa, oare suspină ea vreodată în timp ce-și scoate din formol amintirile chinuitoare?

Alma Biro, Karl Schlesinger, Leopold Bien și Helene Kuhner nu au trăit atât de mult. Pe 12 martie 1938, înainte de a se arunca pe fereastră, Leopold trebuie să fi înfruntat de mai multe ori adevărul, apoi rușinea. Oare nu era și el austriac? Și nu fusese și el nevoit să îndure, ani întregi, farsele grotești ale naționalismului catolic? În dimineața în care doi naziști sunară la ușa lui, chipul tânărului păru deodată foarte îmbătrânit. De ceva timp căuta cuvinte noi, fără legătură cu autoritatea și violența ei; nu le mai găsea. Hoinărea zile întregi pe străzi, cu spaima de a nu da peste vreun vecin răuvoitor, peste vreun fost coleg care să-și întoarcă privirea. Viața pe care o îndrăgea dispăruse. Nu rămăsese nimic din ea: nici scrupulele muncii, în care găsea o oarecare satisfacție a lucrului bine făcut,

nici masa frugală de prânz, o gustare luată pe treptele unui vechi imobil, în timp ce privea trecătorii. Totul fusese nimicit. Atunci, în dimineața acelei zile de 12 martie, când țârâi soneria, gândurile lui deveniră confuze, auzi pentru o clipă acea mică voce lăuntrică ce scapă întotdeauna îndelungatelor intoxicații ale sufletului; deschise fereastra și sări.

Într-o scrisoare către Margarete Steffin, cu o ironie febrilă pe care timpul și revelațiile postbelice au făcut-o cumva de nesuportat, Walter Benjamin povestește că evreilor din Viena li s-a tăiat gazul; consumul ducea la pierderi pentru companie. Întrucât cei mai mari consumatori erau tocmai aceia care nu-și plăteau facturile, adaugă el. Acolo, scrisoarea lui Benjamin către Margarete capătă o turnură stranie. Nu-ți dai seama dacă ai înțeles bine. Eziți. Sensul plutește printre ramuri, pe cerul palid, și atunci când devine limpede, formând dintr-odată un strop de sens apărut din semn, devine unul dintre cele mai nebunești și mai triste din toate timpurile. Căci dacă într-adevăr compania austriacă sista furnizarea către evrei, asta se întâmpla din cauză că cei mai mulți preferau să se sinucidă cu gaz, lăsându-și astfel neachitate facturile. M-am întrebat dacă era adevărat – la câte orori se inventau în acele vremuri cu un pragmatism absurd – sau dacă nu era decât o glumă, o glumă teribilă, plăsmuită la lumina lumânărilor funeste. Dar prea puțin contează dacă a fost doar o glumă dintre cele mai amare sau o realitate; când umorul devine atât de negru, el spune adevărul.

În mijlocul unei asemenea adversități, lucrurile își pierd numele. Ne scapă. Și nu se mai poate vorbi despre suicid. Alma Biro nu s-a sinucis. Karl Schlesinger nu s-a sinucis. Leopold Bien nu s-a sinucis. Și nici Helene Kuhner. Niciunul dintre ei. Moartea lor nu se poate identifica cu povestea misterioasă a propriilor lor suferințe. Nu putem spune nici măcar că au ales să moară cu demnitate. Nu. Pe ei nu i-a tulburat vreo deznădejde intimă. Durerea lor este una colectivă. Și suicidul lor este crima altuia.

DAR CINE SUNT TOȚI OAMENII ACEȘTIA?

Un singur cuvânt e de ajuns uneori ca să înghețe o frază, ca să ne arunce într-un soi de reverie; cât despre timp, el nu este rațional, își continuă pelerinajul, imperturbabil în plin haos. Așa se face că, în primăvara anului 1944, Gustav Krupp, unul dintre marii industriași pe care i-am văzut la începutul acestei povestiri dându-și obolul naziștilor și susținând regimul încă din primul ceas, lua acum cina împreună cu soția lui, Bertha, și cu fiul său cel mare, Alfried, moștenitorul *Konzern*-ului. Erau ultimele lor clipe la Vila Hügél, palatul imens în care locuiseră dintotdeauna și care întruchipa puterea lor. În prezent, lucrurile luaseră o turnură nefericită pentru ei. Pretutindeni, trupele germane erau în retragere. Trebuiau să se resemneze să părăsească domeniul și să se refugieze în munți, departe de regiunea Ruhr, la Blühnbach, acolo unde bombele nu aveau să-i ajungă, în liniștea rece și albă.

Brusc, bătrânul Gustav se ridică. Își pierduse de mult timp mințile și nu mai era cale de întoarcere. Suferind de incontinență și senilitate, păstra de ani buni tăcerea. Totuși, în seara aceea, în toiul mesei, se ridică deodată și, strângându-și la piept șervetul, într-un gest de înfricoșare, întinse un deget lung și slab spre capătul încăperii chiar în spatele fiului său, zicând cu glas pierit: „Dar cine sunt toți oamenii aceștia?” Soția lui se întoarse, iar fiul se schimbă la față. Fuseseră cuprinși de o teamă adâncă. Colțul încăperii era cufundat în beznă. Ai fi zis că întunericul fremăta, că siluetele se târau prin tenebre. Nu erau însă fantomele Vilei Hügél cele care-l făcuseră să încremenească de spaimă, nu, nu erau nici lamiile, nici larvele, erau oameni în carne și oase, cu chipuri reale, care îl priveau. Văzu ochi enormi, fețe care se șteau din umbre. Necunoscuți. Îl năpădi o spaimă cumplită. Ramase încremenit, în picioare. Servitorii înlemniră. Draperiile parcă erau din gheață. Iar lui i se părea că vede limpede, așa cum nu mai văzuse niciodată până în acea clipă. Și ceea ce vedea, ceea ce ieșea încet din umbră, erau zeci de mii de cadavre, osândiți la muncă silnică pe care SS-ul îi furnizase pentru uzinele sale. Apăreau din neant.

Ani întregi închiriasse deportați de la Buchenwald, Flossenbürg, Ravensbrück, Sachsenhausen, Auschwitz și alte lagăre. Speranța lor de viață era de câteva luni. Dacă scăpa de bolile infecțioase, deținutul murea efectiv de foame. Dar Krupp nu fusese singurul care să beneficieze de asemenea servicii. Tovarășii săi de la întrunirea din 20 februarie profitaseră în egală măsură; dincolo de patimile criminale și de mașinațiunile politice, lor, interesele le erau satisfăcute. Războiul fusese profitabil. Bayer închiria mână de lucru de la Mauthausen. BMW lua

muncitori de la Dachau, Papenburg, Sachsenhausen, Natzweiler-Struthof și Buchenwald. Daimler, de la Schirmeck. IG Farben recrută de la Dora-Mittelbau, Gross-Rosen, Sachsenhausen, Buchenwald, Ravensbrück, Dachau, Mauthausen și exploata o uriașă uzină în lagărul de la Auschwitz: IG Auschwitz, care figurează cu nerușinare sub acest nume în organigrama companiei. Agfa recrută de la Dachau. Shell, de la Neuengamme. Schneider, de la Buchenwald. Telefunken, de la Gross-Rosen, iar Siemens, de la Buchenwald, Flossenbürg, Neuengamme, Ravensbrück, Sachsenhausen, Gross-Rosen și Auschwitz. Toată lumea se năpustise asupra unei mâini de lucru atât de ieftine. Așadar, nu Gustav este cel care are halucinații în acea seară, la cina în familie, ci Bertha și fiul ei sunt cei care nu vor să vadă nimic. Căci toți morții aceia sălășluiesc acolo, în umbră.

Dintr-un lot de șase sute de deportați ajuns în 1943 la uzinele Krupp, un an mai târziu nu rămăseseră în viață decât douăzeci. Unul dintre ultimele acte oficiale semnate de Gustav, înainte de a-i ceda fiului sau frâiele companiei, a fost cel de înființare a unei uzine concentraționare, Berthawerk, după numele soției sale, probabil ca omagiu pentru aceasta. Acolo, oamenii trăiau într-o mizerie cruntă, năpădiți de purici, mergând încălțați doar cu galoși câte cinci kilometri, fie vară, fie iarnă, de la lagăr la uzina și înapoi. Se trezeau la ora patru și jumătate și erau numaidecât flancați de gărzile SS și de câini dresați, erau bătuți, torturați. Cât despre masa de seară, dura uneori și două ore; nu pentru că ar fi stat să mănânce, ci pentru că trebuiau să aștepte; nu erau suficiente castroane pentru a li se da tuturor supă în același timp.

Să ne întoarcem pentru o clipă la începutul acestei povestiri și să-i privim din nou, reuniți în jurul mesei, pe cei douăzeci și patru. Ai fi zis că este o întrunire obișnuită a unor patroni. Aceleași costume, aceleași cravate sobre sau în dungi, aceleași mape îmbrăcate în mătase, aceiași ochelari cu rame din aur, aceleași capete pleșuve, aceleași figuri rezonabile ca și în zilele noastre. În fond, moda nu s-a prea schimbat. De aici înainte, pentru o vreme, în locul Insignei de Aur, unii vor purta cu mândrie Crucea Federală de Merit, iar la noi Legiunea de Onoare. Regimurile îi onorează în același mod. Să-i privim cum așteaptă, pe 20 februarie, liniștiți, rezonabili. În timp ce diavolul trece chiar prin spatele lor, în vârful picioarelor. Discută; micul lor consistoriu seamănă într-un tot cu alte sute de consistorii. Să nu ne închipuim că toate acestea aparțin unui trecut îndepărtat. Nu vorbim despre niște monștri antediluvieni, creaturi dispărute lamentabil în anii cincizeci, sub mizeria înfățișată de Rossellini, printre ruinele Berlinului. Numele acestea există și azi. Averile lor sunt imense. Societățile lor au fuzionat uneori, dând naștere unor corporații atotputernice. Pe site-ul grupului Thyssen-Krupp, unul dintre liderii mondiali în siderurgie, al cărui sediu se află tot la Essen și ale cărui cuvinte de ordine sunt acum suplețe și transparentă, găsim o notiță despre familia Krupp înainte de 1933, Gustav nu l-a susținut activ pe Hitler, ni se

spune, dar odată ce acesta a fost numit cancelar, Krupp s-a arătat loial țării sale. Nu a devenit membru al partidului nazist decât în 1940, din câte se precizează, la cea de-a șaptezecea aniversare a sa. Profund atașati tradițiilor sociale ale companiei, Gustav și Bertha au menținut-o vie, în ciuda oricăror vicisitudini, pe cea care consta în vizitarea celor mai fideli angajați atunci când aceștia își serbau nunta de aur. Și biografia se încheie într-o notă emoționantă: timp de mulți ani Bertha, plină de devotament, a avut grijă de soțul ei invalid, într-o clădire micuță aflată lângă reședința lor din Blühnbach. Nu se vorbește nici despre uzinele concentraționare, nici despre munca silnică, despre nimic.

În timpul cinei lor la Vila Hügel, odată trecută spaima, Gustav se așează liniștit la locul său, *iar figurile se întoarseră în tenebre*. Mai ieșiră o dată, în 1958. Evreii din Brooklyn cereau reparații. Gustav le oferise fără să clipească sume astronomice naziștilor, la reuniunea din 20 februarie 1933, dar în prezent fiul său, Alfred, se arăta mai puțin generos. El, care pretindea că ocupanții îi tratau pe germani „ca pe niște negri”, va deveni oricum unul dintre cei mai puternici oameni din Piața Comună, regele cărbunelui și al oțelului, stâlpul păcii europene. Înainte de a se hotărî în cele din urmă să plătească reparațiile, tergiversă negocierile timp de doi ani. Fiecare ședință cu avocații *Konzern*-ului era presărată cu remarci antisemite. Se ajunse totuși la un acord. Krupp își luă angajamentul de a vira o mie două sute cincizeci de dolari fiecărui supraviețuitor; ceea ce era o compensație finală foarte mărunță. Dar gestul lui Krupp fu salutat unanim de presă. Îi aduse chiar o publicitate remarcabilă. Curând, pe măsură ce supraviețuitorii ieșeau la lumină, suma alocată fiecăruia scădea. Se ajunse la șapte sute cincizeci de dolari, apoi la cinci sute. În cele din urmă, fiindcă apăreau și alți supraviețuitori, reprezentanții *Konzern*-ului îi înștiințară că întreprinderea nu mai era, din păcate, în măsură să efectueze plăți voluntare: *evreii costaseră prea scump*.

Nu cazi de doua ori în aceeași prăpastie. Dar cazi întotdeauna la fel, într-un amestec de ridicol și spaimă. Și într-atât ți-ai dori să nu cazi, încât te agăți, strigi. Lovituri de călcâi îți zdrobesc degetele, lovituri de cioc îți sparg dinții, îți scot ochii. Prăpastia e mărginită de clădiri înalte. Și istoria este acolo, zeiță rezonabilă, statuie neclintită, în Place des Fêtes, primind drept tribut, o dată pe an, jerbe uscate de bujori și, drept bacșiș, în fiecare zi, pâine pentru păsări.